

Zaraitzuera aztertzeko ekarpen berriak (7 – Orontze)

KOLDO ARTOLA*

Honen aurreko saioan Ezkarozeko hizkeraren hainbat adibide argitara eman ostean, oraingo honetan antzeko gauza egiten saituko gara, Orontzen bildu ditugun materialak hona ekarriz.

Adibideok ematen hasi aurretik, jarraiko informatzaileek aditzera emaniko zenbait iritzi agertuko dugu.

1) Pedro Pena Pena (PP), 1902, *Elizagible* etxekoa. Ama orontzarra izan zuen eta aita eaurtarra. Almadiatzen ibilia. 1986an bildua.

2) Severo Azkoiti Arbe (SA), 1903, *Agerre*. Ama orontzarra eta aita otsagiarra. 1991-95 bitarteko denboran bildua.

TRATAMENDUARI BURUZKOA

Tratamenduaz, guk ezer aipatu gabe, Pedro Penak bere aitaren ahotan ezarri zuen jarraiko esaldia zuketan badago ere, esaldi batek bakarrak aitak era horretako tratamendua ematen ziola ondorioztatzeko aski denik ez zaigu iruditzen, zeren, ikusten ari garen herrietako aita-semeen arteko tratamendu-ohituraren aurkakoa izateaz gainera, esaldia, errimaturik egotean, esaldi 'egina' baitirudi; ikus bestela:

PP: Pezárra mokizú, zómat máña dákizú!... mi padre, me daba cada vergazo!... eskuéla guttí!

* Donostiako ARANZADI Zientzi Elkarteko Etnografia Mintegikoa.

Esker biziak eman nahi dizkiot, arazo gehienbat gramatikalak direla-eta, laguntzaile izan dudana Xabier semeari, Euskal Filologian lizentziatua.

Inocencia Andueza andere orontzarra eskertu nahi dugu orobat, iragan 2003ko udazkenean azaldu genion zenbait zalantza argitzen lagundu zigulako.

- Guri, euskaraz, ongi xamar ulertzen zigula aditzera emateko, nonbait, zukako tratamendua erabili zuen lehenik:
- PP: Mintzátzen zía... gárbi uskáráz.
Baina handik gutxira, gauza bera adierazteko, xukakoa:
- PP: Ta xú mintzàtzen xá garbí uskaráz.
Tratamendu honek alokutiboan du isla zaraitzueraz, jakina denez:
- PP: Arbaiún edérki-edérki, fán nixu ní.
Horiek horrela erabiliagatik, beste uneren batean, zergatik ez dakigula, tokako tratamendua eman zigun:
- PP: Zér ordu dúk?
Eta alokutiboa erabiltzean ere bai, berdin:
- PP: Eztúk... púnto fíjorik ('nor' kasua, hau)
Ez zitzaion, beraz, tratamendu jakin bati lotu gurekiko harremanean.
Jarraiko lerroetan Severo Azkoitirekin.
- *zuk aitamekin xuketan egiten zinuén?*
- SA: Nóla xuketán?
- *xu, xu... 'non egon xira xu' eta kola?*
- SA: Ah! xu, xúka, xu... aittátamékin xú...
- *aitari errateko... 'non egon xira'?*
- SA: Nón egon xá?... nóndik xín xa?
Alokutiboa ere erabili zuen inoiz:
- SA: Bueno, e... o a lo mejor, al padre también le puedes decir: ayér ègo xintxán, fuláno ta zutáno ta... kláro! egó xintxan, kémen.
Aditz iragankorrarekin:
- SA: (aitari) Xúk eré bádakizu korí (kasu honetan xukako tratamendua zukakoarekin nahasirik agertzen da) / (guri:) Ah! nai dúxu egin bisíta?
Eta alokutiboa erabiltzean ere hari beretik, Severok ez baitzuen gurasoekiko harremanetan berorikako tratamendua erabiltzen, Otsagin edota Uztarrozen eta Izaban aditu izan dugun moduan:
- SA: Aitá, apézak ére... bádiakixu kóri / (aitari oraingoan ere:) Ník bádiakixut kóri... ník bádiakixút o ikási xút, badiákixút...
Inoiz, haatik, berorikako tratamendua erabili zuen gurekiko:
- SA: Ah! amá... amára etsékoa, ta aittára Otsáiko... Botíneneretík; bádakí [orrek edo *berorrek*], a lo mejor, Botinéna...
Zukako tratamendua ere erabili zuen inoiz, halere; hona nominatiboko adibide bat:
- SA: Ah! egó zíre?
Alokutiboa tartean dela, honela:
- SA: Arbayúnen presá bát, ba... bai ómen zinuén.
Ergatiboa dela-eta, hona adibide bat:
- SA: Bát balímazinuén... étxen...
Alokutiboarekin honela:
- SA: Ezút konprénditú óngi.
- *eta enetako, eni errateko, nola?* (nominatiboan emango du hasieran)
- SA: Ìretakó? i, non, nóndik xí yiz?
Alokutiboarekin ere berdín:
- SA: Ní élbizen núk ánitiz bárrío kóntarik / xín tuk aráñak (= *enarak*)
Eta ergatiboa erabiliz –kasu honetan, toketan–, honela:

- SA: Abér, zómat [urte] pentsátzen dúk... izán nozke?
Alokutiboarekin ere ohiko ildotik:
- SA: Kórrek badík díru ánit; díru askó o díru ánit.
Arrebekin hiketan –noketan, jakina– egiten zuen; hona adibide bat horren lekuko:
- SA: Ayér ègo itué ìre adixkídiak; égon, ègon yittué.
Aditz iragankorrarekin honela:
- SA: Ík eré bádakín, korí.
Eta alokutiboarekin ere hari beretik:
- SA: Ník bádiakinát... ník bádiakinat korí.
Gure arteko elkarrizketan, ia beti, zukako tratamendua erabili zuen:
- SA: Urrául Goráko, Urrául Alto; bádakizú nun dáon?
Tratamendu hau emanagatik ere, ez zuen, ohiki, alokutiboa erabili:
- SA: Bída-írur urtérez egón niz ni / àitzen nuén axkí... askí óngi.

EUSKARAREN EGOERARI BURUZKOA

- PP: Badúla, dènbora ánitx, eztá ébili já inóla, mintzátzen uskárax.
- PP: Eztá mintzátzen bátrere uskéra zérbait; diús e! t'ez ítz bat ere [Orontzen], bátre.
- PP: Eztút sós bat bálío ta, uskérax e, sos bát eztú'bálío.
- SA: Guk, áit(t)eak... aittétamék eta... t'arrébek, euskára, guziék éuskara xardókitzen ginuén, egínuen xardokitzen berzéri, bàizik euskára, órdöan.
- *orain euskaldun guti dago Orontzen?*
- SA: Eeeh... gúttxi! bàia káu uskárará... eztá uskára... déna ére! ¡ca!
- *ez erran kori; uskara ona da, aberatsa...*
- SA: Ah! gú baigintzán, aitétamák eta yá semekín, guziá... guziá uskára xardókitzen gínuen, erdára bátre; guziá... éuxkara, guziá. Aaah! ya... átzetzen da eré aánitz, atzétzen da ére yá ánit; ya, zómat? berrogèita... zómai'urté, pues ez tála (= dutala) xárdokitzén euskára...
- *noiz utzi zen?*
- SA: Ah! noiz eútzí? ooh! ya... yá berrógei urté oro (= edo) ... gut(t)ienia dá, ta berrogéi urté pues yá... gú guziák yá kasátu gitzán! bai; geróztik pues, emaztéárekin, ezpáitzakien... uxkára, énuen e txárdokitzen bátre niðrekí¹, géro kán (Orontzen, alegia, bere herritik kanpo kontatu baitzuen hau) zómaitekin báí baia gúttirekín.
- *nongoa zen emaztea?*
- SA: Nóngöa? Urrául... Urrául Goráko, Urrául Alto; bádakizú nun dáon?
- *bai; nola erraten da, Urraul Gora edo Urraulgoiti?*
- SA: Klaró! uxkára Urrál... Ùrralgotí, erdára Úrral... Altó; kángöa ze.
Beste aldi batean, halere, horren ordez, Pardixerri izena erabili zuen
- SA: Nongúa? or, Pardíxa... Pardíxerria, Élkuátzeko; bádakik non dáo(n) Élköatx?
- *bai... Pardixerria; orduan ez zuen uskararik xakinen...*

¹ Bitxi da sudurkaria ezkerretara iragan izana, zaraitzueraz ohiki, are hitzaren erdian ere, agertzen ez denean, 'ior' edota 'iyor' aditzen baita arrunki. Laguntzazko *-ki* atzizkia ere, bestalde, Erronkariko auzo ibarrean guztiz arrunta zena, ez da Zaraitzun salbuesenez baizik agertzen.

- SA: Orrékin euskárik ezta.
- *orduan urte anitz du ez duzula iorekin xardokitzen...*
- SA: Oooh... urte² anitz! ta... érrian pues zómaitek bádakí baia, eeh! gúti xardókitzen dugú, éz e, bátre! Pues ílez geróztik, edo elkíz geróztik arrèbak etxerík... pues azkén àrrebará... nóiz? nóiz élki zen? ogèita... ògeitámar urté edo kalá... ordúarlártio pues... uskára, uskára karekin.
- *eta arrebara xiten bazaizu orai bisita egitera, uskaraz xardokitzen du-zie?*
- SA: Bah! éez anitz!
- *ez? galdu duzie kostunbrea?*
- SA: Bai... gálduz.
- *baia arrebak ongi daki oraino, ez dea?*
- SA: Bai; ah! bèia éni ere a lo mejor... nõnbre ánitz, ya... yá átze zaida; nõ-la ezpáitut xardókítzen! eta... géro, sórr ere báí niok... àski sór, ezpárimadá oyúz pues e... éztut aitzén! amigo, urté anitz... artú dut, t'íá-go, urte ánitz báitu(t).

INGURUKO MINTZAMOLDEAK DIRELA ETA

- SA: Otságirik, tal como Oròntzerañó, aníz gauzatán bazén diferénzia.
- *bai, e? zertan?*
- SA: Zértan? gúk 'kaxöa', eta Otságin 'xartágia'; sarténarendáko, euskáraz, gúk kaxöa, ta Otságin... xartágia.
- *eta 'luna'rendako?*
- SA: Ìlargiá...
- *eta Otsagin?*
- SA: Ah! Otságin ere báí.
- *'ilaskia', ilaskia Otsagin³...*
- SA: Iláxkia? aaah! bueno, enákien... nóla... déítzen ze.
- SA: Espárza... kan, baitagó, gauzá bat... kán erràten dié... etxòkitzekó, 'irúki za[k]' ta Oróntzen erràten dúgu 'etxóki za[k]', 'toma, ten eso', nosotros, etxóki zak, en vasco; Espárzan, idúki zak.

ADIZKIAK TARTEKATURIKO ESALDI-ZERRENDA

Saio hauetako ziorik nagusia ditugun materialetatik ateratako esaldiak eskaintzea izaki, jarraiko lerroetan hala grabatu zintetatik nola eskuz bildu apunteetatik ahalik esaldi gehien hona ekartzen saiatu gara. Horretarako, eta orain arteko saioetan egin dugun bezala, esaldioi zenbaki bana eman diegu –lehenagoko saioetan emanikoa bera, hain zuzen– era honetan oraingo hauek haietan ageri zirenekin parekatu ahal izan daitezten. Hona, bada, esaldiok:

² 'uzte' aditzen ote den gaude.

³ Otsagiartzat jo izan den hitz hau 201ean bildu genion hurrengo urtean zenduko zen Teófilo Eseberri jaunari, zeina herri horretan, aspaldi, informatzaile aparta izan genuen Liboria Contin andrearen seme izan baitzen. Litekeena ote da, zaraitzueraz hain ohikoa den errotazismoaren ondorio, 'ilargi → ilarsgi → ilasgi → ilaski' gisako balizko garapenaren bat jasan izana?

1) Aditz laguntzaile iragangaitza (*nor* kasua)
1-01 → 1-19, orainaldia; 1-20 → 1-38, iraganaldia.

adizki-zk.adibideak

- 1-01 PP: ërrékan izán níz... írur edo láur aldíz, almádien péan
SA: bída-írur urtérez egón niz ni, Árgiloán⁴ ere
SA: ez, ní eníz, ní ez élbí... almádietan, ez
(*elbí* honetan metatesia dugu antza, 'ebili → eblí → elbí' gisako garapenaren bidez)
SA: uái... éri egon bainíz zòmait egúnez...
SA: làurogèita bederátzi... ezpániz iltzén...
SA: órai, erràtekó, erràtekó élebí nízála
(*elbí*; hona gorexeago aipatu 'ebili, eblí, elbí' direlako beste aldaera)
- 1-02 PP: badú urté, enitzála izán, kórtan é
SA: fàten núk, orái, Eská(r)ozerañot... Ezkàrozeráño / ní xítén núk orái bérion, xítén núk Otságirik / ní élbíten núk ánitx bárrio kóntarik
(hiru esaldi hauek guk berariaz eginiko galderei eman erantzunak dira, 'fan', 'xin' eta 'ebili' aditzak era trinkoan erabiltzen ote zituen jakiteko, ezezko emaitzarekin; hots, ez 'noa' -edo 'nae'-, ez 'nator', ez-eta 'nabil' gisako erak ez zituen inola ere erabiltzen⁵)
SA: (*eta 'eldu nuk?'*) también; órai xítén núk o... orái èldu núk Otságirik
(esaldi honen bukaeran dugun esamoldea, gutxi-gorabehera Errenteria-Oiartzun ingurutik ekialderanzko norabidean 'nator' esanahiarekin erabili ohi dena, eman zuen halaber Severok guk zirikaturik, baina 'xiten nuk' delakoa da, ezbairik gabe, erarik hedatuena Zaraitzun⁶)
- 1-04 b PP: Arbaiún edérki-edérki, fán nixu ní
SA: xín nixú
- 1-05 a PP: mintzátzen zía... gárbi uskárax
SA: ah! egó zíre?
SA: ah... lénagó ègon tzéra, elízan
(hiru era desberdín dugu hemen, bat edo beste Zaraitzun oso ohiakoa ez bada ere⁷)
- 1-05 b PP: ta xú mintzátzen xá garbí uskaráz

⁴ 2003an euskararen ezagutza apala duen Inocencia Andueza andere atsegina galdekatu genuen honen aurreko saioan eztabaidagarritzat jo genuen 'Argiloa/Argiloain' izenari buruz. Inocenciak "aquí, todo el mundo, Argilóa", esan zigun.

⁵ 'Egon' aditza bai, ordea, honako esaldia bota baitzuen gure informatzaileak: *ni, kèmen niók esèririk... esèririk edo tónttorik*, horren ondoren sail osoa bildu geniola tratamenduak aldizka aldatu bazituen ere: *kónten niók, esèririk bainágo / kónten xaudiá? esèririk baítzáude? / kónten dióxu, esèririk baítágo / kónten giaudék, esèririk baigáude / kónten zaudié, esèririk báizaudié / kónten diaudék, esèririk baítáudé*.

⁶ Zaraitzun inoiz bildu ditugun datuetan honako hauek aurki daitezke: *xiten dun* Eurtan; eta *xiten da* Otsagin (hau Rafael Iribarren adiskideak EAELerako bildua), Ezkarozen eta Espartzan. Erronkariko ibarrean ere gauza bera, *xitan dun* baitzuten, Zuberoan, beste era batera, *horra diin* baldin badute ere.

⁷ Orontzeko dotrinan, baina, zuketan bada ere, *norequi minzazenzra?* irakur daiteke.

- (esaldi bata ia bestearen ondotik, lehenik zuketan –ikus 1-05-a zk.ko esaldia– eta orain xuketan, bota zigun Pedrok, saio honen hasieran esan dugun bezala)
- SA: *nón egon xá? / nóndik xín xa?*
 IA: *áita, nó n egon xade?*
 (salbuespena bada ere, gogotik hartu eta leku ematen diogu Inocencia andereak emandako lagin honi, ohiko bi informatzaileek eman erarekiko, gainera, aldaera suposatzen duena; *xade* hau, dena den, Espartzan ere bildurik gaude, ‘xa’rekin batera)
- 1-06 SA: *nón egó iz? / nóndik xí yiz?*
 IA: *nóra fáte iz?*
 (aldi honetan ere badugu Inocenciak eginiko galdera hau hona ekarri ahal izateko zoria)
- 1-07 PP: *nóla déatzen da?*
 SA: *nóla deitzen da? eztákit nóla déitzen den, uxkáráz*
 (azken bi esaldiotan Pedrok *deatzen* erabili zuen eta Severok *deitzen*; honek, baina, era hura ere erabili zuen inoiz)
 PP: *orái, axkí’a, atzítzen dá*
 (azken bi esaldietan *uxkáráz* eta *axkí* moduko ahoskerak aditu us-te ditugu; ez dira albuespenak ordea, *s-a* maiz aurkitu baitugu *x* bihurturik edo erdi bihurturik Severoren hizketaldietan zehar, askotan bi soinu horien arteko zerbait iruditu zaigula; bata edo beste zein idatzi erabakitzerakoan, aldian aldiko gehien iruditu zaigunaren aldeko hautua egin dugu)
- SA: *ya... átzetzen da eré aánitz, atzétzen da ére yá ánitz*
 (Pedrok, honen aurreko esaldian, *atzítzen* erabili zuen; Severok, azken honetan, *atzétzen*)
 PP: *ói, errí oitán? dénetan báda erróta*
 SA: *bai, diferéntzia báda, ánitz*
 PP: *eztá mintzátzen bátrere uskéra zérbait; diús e! t’ez ítz bat ere*
 SA: *geró, Sàstrearéna, eta eztá yágo... etxèrik kán*
 (etxe baten izena da *Sastrearena*)
 PP: *gùzien Jáuna sòrtu báita...*
 (Eguberriko kantu ezagun batetik aterata)
 SA: *kandík igàrtzen baitá pistá bat*
 PP: *zéen, ezpáita úra se(g)úro*
 PP: *báda dénb(o)ra bát... ezpéita séntitzen, eztá sentitzés, ótza... bátre!*
 SA: *ezpárimadá oiúz pues...*
 SA: *Legárre... uskálduna eré díá? Elìzagiblé bai!*
 (etxe biren izenak dira hauek ere)
 SA: *bàdakúzi zér den baratxúri?*
 (*badakuzi* bitxi honetan metatesia dugu, antza)
 SA: *eztákit nóla déitren den / [eztakit] nónbrea kòri dénez!*
 PP: *Ègubérri, Ègubérri, gáur dela Èguberriá*
 (lehenxeago aipatu kantutik aterata)
- 1-08 PP: *eztúk... púnto fíjorik*
 1-12 SA: *zomát? láur arréba, ta... ànae bát, borz, eta ní sei; ya... yá bagitúk illík, bizí gintúk (sic), bi... bí arréba ta ní, írur; berziák ya... berziák yá illík... dáude*
 (esaldian zehar tokako tratamendua nagusi bada ere, azken aditza indefinituan dugu)

- 1-15 PP: orái, nóla bizi zizté? nórekin?
(adizki hau Zaraitzutik kanpo ikasia ote? Nafarroa Beherean, bai, guztiz arrunta baita)
- 1-16 PP: atadéroak deàtzen díra
PP: olá, oláxé dia, lodítarzúna, lodía
PP: badíra... korréoák, fijo, fijo; góizian artú eta... ah! artséalartèò
PP: bàya... èztirá (...) úrak
SA: órai ere báí, déitzen báitia bórda
PP: eta, zúrak lódi direlarík...
(hona Orontzen ere laburbildu gabeko erak, gehienak Pedrori zor baldin bazaizkio ere)
PP: ya... erríen nónbreak... átzetzén dra!
SA: murzièlagóák? ìluntxóri; oyék, elkítzen drá (...) yá ilúntzen zuelárik...
SA: Elizàgible bai... Iriárte, uskáldunak drá uék ere báí?
(*Iriarte* ere beste etxe baten izena da)
SA: a lo mejor, diferénteak báitra maripósak, káu katalína, káu maripóxa
SA: aráña elbítzen drén kóyek... aráñara⁸
(guk bultzaturik *allamórma* eman zuen ondoren –gazt. ‘araña’, *alegia*–)
- 1-17 SA: xín tuk aráñak (= enarak)
- 1-20 SA: írur kilómetrotan, saúntsi nintzàn, igánde bátez
SA: gázte nintzálárik xáten, xan nokián guziétarik
- 1-26 PP: aítá... èaurtárta zén, èaurtárta
PP: aítá, askí gáztéri? il zén / érne ebiltzen zén
PP: agótza? mándre bat zén, sabanadas... en la pieza
(*mandre batzen* aditzen da, hots ‘maindire bat zen’, azken bi hitz hauen arteko bateratzea ohikoa ez izan arren, Pedro honexek balizko sandhi-kasuak sor litezkeen honen aurreko bi esaldietan agerian ezarri bezala)
SA: bizpúr urtéren búruan, ustéltzen zén kúra
PP: yéndiak ikús zán, ikús zan... nóla trabájatzen zén almadiára
SA: geró, barátzen zén... karén... guziékín? ordúan egíten zién agúardiente
PP: bazén... gizóna, ezpéitzen... élkítzén, láur edo... bórz égunez
SA: autóbus bat bazén, koná igáteko; autobús... txíkin bát
PP: etzén ez, e? etzén módorik, etzén modórik
(esaldi errepikatu honetan sandhiak ongi gauzatu zituen Pedrok; hurrengoan, erdizka-edo baizik ez)
PP: géro, e(t)zén almadiátzen náí zuelarik bátek, éz-ez
SA: aaah! pues étzen igaretzén, etzén igaretzén gosèrik éz
SA: bàia... e(t)zén ellegátzen txorízotáko

⁸ Eaurtan *añamórma* eta *allamórma*; Espartzan *allamárma* (EAEL-I, 102); eta Ezkarozen, *allamórma* bildurik gaude. Mitxelénaren *Un vocabulario...* delakoan –zaraitzueraz, baina zein herritan bildu zen zehaztu gabe–, *añaborma*.

- SA: dénb(o)ra gaitán káfe... káfe deséienatzéko... ezén elle-
gatzén
(Severok eman azken hiru esaldi hauetan ere koherentzia handirik gabeko joera somatzen da balizko sandhiak gauzatzerakoan)
- SA: txokólate... bàlin bázen, píxka batekín... te halá! / mé
balimazén, pùntero bát eta kóderoa [almadian]
- SA: ta géro kándik, berzé ballé bat añáditzen báitzen bèrzea-
rí? pues bí, bí persóna ere, kan? ta Zàragozaráñot edo
kàitrá... Tudelára, Zàragozára, hála! sáltrza almádien...
(komuntzadurarik eza dugu esaldi honen hasieran, zaraitzueraren
esparruan hainbatetan agertzen dena. Severok, bestalde, oraingo-
an *Zaragozaráñot* ahoskatu ere, geroagoko une batean *Zaragoza-
raltio* eman zuen, zaraitzuerazko muga-adlatiboaren joera nagusia
ezaguturik 'Zaragozartio' itxaron behar zela uste dugun arren;
izan ere, Severok, beste uneren batzuetan, *Irunberriraño* eta *Xarze-
raño* herri-izen deklinatueta azaltzen den *-raño* aldaera erabili
baitzuen, zihurgabetasun handia erakutsiz)
- SA: nóla... dénb(o)ra káitan, báizén... erróta, èrri guzié-
tan...
- PP: altzínëan, yoàten zenák (...) tenía toda la culpa
- SA: éne abuelo zèna zén, kan, Zerréngano... Zerrénganorik,
bai (...) Jòse Miguél, déitzen ze; nik eztakít... Apàleköa
edo Goráköa zén
- SA: orái... anáia yá il tzé ya... gú garrárain gáreon gáriaren
beríala
(Orontzeko edo inguruko esamolde bereziren bat ote hori? ez da-
kigu, egia esan, zer den)
- PP: ez... etzéna elkítzen
- SA: órduan, fèsta guziák, dénbrara... gàxto zéla
- PP: báizik, úra... èrrékara... prestátzen zélarik ándi
- SA: ta géro yá, árgia, exéri zelárik...
- PP: errékan, nönáiden baràtzen zé...!
- SA: kángöa ze
- SA: enákien... nóla... déitzen ze
- SA: pues, zúr-móntio bát... báize
(Aezkoatiko eragina dugu, antza, azken lau adibideotan, azken-
hurrena, gainera, neurritik kanpokoa iruditzen zaigula)
- 1-29 a SA: Arbayúnen presá bát, ba... bai ómen zinuén
- SA: áuto bí... Sälacéncako autó... bí autobus bazinuén, rué-
da mazízarekin
- 1-29 b SA: yá prestátien xíñue, uáldëa... andítzen zelári? (sic) ordú-
an almadiátzra
(‘xinuen’ da hori –‘zen’ eraren xukako alokutiboa, alegia–, zertxo-
bait desitxuraturik)
- 1-30 SA: láur arréba ta bí anáë, izán gintzan
- SA: pues yá... gú guziák yá kasátu gitzán
- SA: géro yá, yá idíak e... géndu gitzan béiez
(kasu honetan gazt. ‘nos quitamos, nos deshicimos de las vacas’
edo antzeko zerbait dugula uste dugu, hots, ‘quitamos las vacas’
zentzu erreflexibo batez)
- SA: úrte bátez fan gintzián, úrte bátez edo bí urtéz fan gin-
tzán, kára, Argíloara, juán gintza

- (adizki laguntzailea dela eta, esaldi honetan hiru aldaera eman ziotuen Severok)
- 1-35 PP: yá bagintzán... laur, borz; por lo regular... íbamos cinco en los ataderos
- SA: gú baigintzán, aitétamák eta yá semekín, guziá... guziá uskára
- SA: artzéko... gáuzá gúttiak, gútxikin gintzalarík orduán yá...
- SA: bai, ya... ya fáten zirén yá (...) kèmendík... kebendí ya egun bátez, Isóra... Isóra, kán gab'íttra; kan gab'ín, ta... kan ártzen zirén... xatéko, b̀ramonéko, ta hála! Arbáyunéko fozeán, igáretzen zíren...
- (‘gau egitera’ eta ‘gau egin’ ditugu hor, pasarte luzexka honen barruan tartekaturik)
- SA: almadía bakotxán, xégun, láur, láur edo bórz, borz trámo... exèrtzen zirién ta hála!
- PP: dénak yoàten zién... násirik
- SA: bi almádiak esèrtzen zireán bátian; kaékin pues jénde guttiágorekin
- SA: festák orái ìzan zéren...
- SA: ah! ropéröak? bigárren trámuan fatén zire
- SA: mé bàlin bazién [zurak] ógei ere báí
- (orain arteko esaldietan ageri diren laburtu gabeko erek aldaera ugari darakuste)
- PP: óiek, érrí oyék, dénak zrén almadiéro
- SA: zúrak lotzén zren; badakízu nóla... lotzén zren?
- SA: kláro, zúrak... mé balimázren; orái, zúrak lódi bàlimázren...
- SA: anítz etxétan yá txérríak iltzen báitzren...
- SA: yá kándik arránkatzen zrelarík, yá xaunstén zirén... Arbàiuñera
- 1-36/37 SA: (*anaiari errateko, nola?*) átzo ègo ittuén, ené adixkidiák / átzo... ègo it(t)uén ìre adixkidiák kémen
- SA: (*eta arrebari?*) ah, pues por el estilo: ayér ègo itué ìre adixkidiák, edo nére adixkidiák... égon, ègon yittué / egón yituén / ègo ituén
- (kasu honetan tokarako eta nokarako erantzun bera izanik ere, adizkiak zenbait aldaera aurkezten du: *y*- protesiduna zein gabea, *t* leherkaria busti zein bustigabea, eta bukaerako *n*-aren inoizko zailantza)
- 1-38 b SA: ayér ègo xintxán (...) egó xintxan, kémen⁹

⁹ Orontzeko dotrinan, zuketan bada ere, ‘zintzan’ bat agertzen da, honela irakur baitaiteke: *co-rrengatic conuenitucinzan irur persona divinoac Semeac pagazezan becatu cura*.

Aditz laguntzaile iragangaitza (*nor-nori*):

2-01 → 2-20, orainaldiko singul.; 2-21 → 2-40, iraganaldiko singul.

adizki-zk.adibideak

- 2-01 SA: bèia éni ere a lo mejor... nònbre ánitz, ya... yá átze zai-da
SA: bàea ezái-... ezáida ére óngi-ongi [elkitzen], e?
- 2-08 SA: anítzi ez záio gustátzen baia, baia gúri bai
SA: kóri... da... góxo anix da, gustátzen zaiolári, e?
(*zaiolari* horretan zertzen den menderagailua horrela aurkituko dugu inoiz, azken *k* galdurik)
- 2-12 SA: órai zélebrátzen dá, kan, idúritzen zaikúlarik
2-45 a IA: bortuan elurrari diozu, zanguak ozten zaizkitzu
(Ino Anduezak eguberritako koplá batzuk kantatzean eman zuen bertso-lerro pare hau hona ekartzea egokia iruditu zaigu¹⁰)

3) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nork*):3-01 → 3-40: *nor*, singul. 3. persona; 3-41 → 3-80: *nor*, plur. 3. personaadizki-zk.adibideak

- 3-01 PP: bai, bai, bai...konprénitzen dut, bai
SA: ník Irúñan (...) ikúsi dut, káitarik también
PP: badút zérbait, kóntatzekó óngi
PP: eztút sós bat bálío ta, uskéráz e, sos bát eztú'bálío
SA: ez, eztút aítu ník korí
SA: urte ánitz báitu(t)
SA: nòla ezpáitut xardokítzen!
(*nola* hitza maiz aurkitzen dugu galderarik ez dagoen lekuan; kasu honetan, esaterako, 'xardokitzen ez dudanez' edo antzeko esaldia irudikatzeke erabili zen, gure ustez)
- PP: ògei urté iñen dú... eztútela almádiatu
(ez bide zuen óngi kalkulatu iragana Pedrok hau esatean, urte gehiagoko koxka izango baitzen, ziur aski, zehaztu beharrekoa; horretaz landara, 'eztutala' itxaron beharko zen, agian, adizkia osorik eman zuela kontuan hartuz)
- PP: semenzéro errán tan korí
SA: ya, zómat? berrogèita... zómai'urté, pues ez tála xárdokitzén euskára
(azken bi esaldietako era laburtuak, oroitarazten dugu, 'erran du-tan' eta 'ez dutalá' izatera datoz)
- 3-02 SA: ník èutzi díat libúrua mayáren gáñan
SA: orái eràgui díat sagár kau
(iragangaitzaren kasuan ere zertu bezala, 'eragui' horrek (= ekarri) era trinkorik sorrarazten ote duen jakiteko geuk egin galderari emaniko ezezko erantzuna da esaldí hau, ez omen baita balizko 'nik daraguit / deraguit...' edo antzekorik erabiltzen, 'orai' batekin aditzera ematen baitute ekintza burutzen deneko unea)

¹⁰ Espartzan, kantu honexen barruan, *zauzkizu* bildu genion Nicolás Elarrerri, eta Jacinto Ramírez, xuketan, *zaizkixu*. Eaurtan eta Otsagin, xuketan ere, *zaizkitxu*.

- SA: orái ermàten diát sagárta o... itzúltzen diát, devolver otra vez...
(kasu berean gaude, ‘erman’ horrek ez baitu adizki trinkorik sorrazten)
- 3-04 a SA: ník badiát díru
SA: ezút konprénditú óngi¹¹
(esaldi hau zuketan emanik ere, hurrengoan xuka erabili zuen Severok)
- 3-04 b SA: ník bádiakixút o ikási xút
3-05 a PP: tètstínbáo!... kór duzu: urrútxa, biúrtu edérki... úrrux, ta géro...
PP: eta urá... òrduán, amárratzen duzún... sógaz
PP: kór tuzu ropéoa!
(pluraleko adizkia erabili zuen kasu honetan Pedrok, ‘duzu’ erabili beharrean)
- PP: oái, denbóra ortan, bàr tutzú, érne ebílli!
(honen aurreko esaldiari egin iruzkinak balio du honetarako ere, eta arrazoi gehiagorekin behar bada; esaldia, agian, 1-19-a zk.ra eramán liteke, ‘dira’ adizkiaren zukako alokutibo gisa, baina Pedrok gurekin tratamendu hau erabili ez zuenez hemen kokatzea erabaki dugu, geure zalantza agerturik ere)
- 3-05 b SA: ah! nai dúxu egin bisíta?
PP: óri-óri aixa, egíteixu
(‘egiten duxu’ dugu hemen; Javiera Urralburu eaurtarrak ere era honetako laburpenak egiten zituela orotarazten dugu¹²)
- 3-06 PP: zér ordu dúk?
SA: izáutzen dúk?
- 3-08 SA: abér, zómat [urte] pentsátzen dúk... izán nozke?¹³
PP: ògei urté iñen dú
SA: ogéi urté izáen du
(antzekotasun handiko azken bi esaldi hauetan, azentuaren portatera zinez desberdina da)
- SA: teléfono bádu, baia eztákit zér teléfono duen
PP: badúla, dènbora ánitx, eztá ébili já inóla, mintzátzen uskárax
- SA: úrte, úrte ánitx badúla, e... uxkáldun bát ere báí, èldu zén
PP: éztu difikultáderík, bēár da... exkúla pixkát
(*exkula* –agian ‘exkura’– hori ‘eskola’ da, antza denez)
- SA: orái duéla... ógei égun
SA: ta gátzak... ártzen duelàrik óngi
- 3-09 SA: kórrek badík díru ánitx; díru askó o díru ánitx... díru badík axkí ere
- 3-12 PP: àtzemanen dúgu, àtzemanén, gùzien Jáuna...
SA: erdènen dúgu erdenén, gùzien Jáuna Belenén...
(bi bertso-lerro hauek ere lehenago aipatu kantutik aterata daude, Pedrok eta Severok aditz bera erabili ez bazuten ere)

¹¹ Adizki osoa dakusagu Orontzeko dotrinan: *correngatic otoi eguitendizut Ama Virginari*, perpausa honek era tripersonala behar bazuen ere, ‘diakozut’ bat, antza.

¹² Zehazki *xúk eré eitexú xú*, alde batetik, eta *ta zér artzeixú, zínta?*, bestetik, bildu genion aipatu andreari ‘(2 – Eaurta: jarraipena)’ azpiztituluko geure saioan.

¹³ L.-L. Bonaparteren *Études*... lanean ere, *Potentiel, conditionnel* gisa, ‘nozke’ hau bera dugu.

- SA: gútxi erègitten dugú; gúk guorendakó, na-... déus yagokorík
- SA: Uskártze errán dugú, eztúgu errán?¹⁴
- PP: gùzien Jáuna sòrtu báita, dugunáren legriá
- SA: gùzien Jáuna sòrtu éta, dugunáren legriá
(beste bertso-lerro pare hauek ere, lehenago aipatu kantutik ateratakoak, errezzitaturik eta azentuera berbera erabiliz eman zituzten biek; azken hitza dela-eta, bestalde, Espartzan ‘alegriara’ eman zizuten)
- PP: öráiko... öráiko eztúgu... diús e balío, dénbra áitako... lánetako
(azken hitza ez da ongi aditzen; ez da, beraz, segurua)
- PP: bádaude, zòmait urté, eztúgula almadiatzen...
- 3-17 SA: kor dié urrián (...), zortzigarren egunían, kór eztié kanbiátzen
- PP: bèar duté érne ebíl(l)i
- PP: ta beár dúte... bì arrí
(Orontzen ere adi daiteke lehenagoko saioetan aipatutako *u* eta *i* bokalen arteko ahoskera *-ü* baten bidez irudikatzen duguna-, behin baino gehiagotan gainera)
- PP: oi! bai, bádute lának... rémoek
(‘dute’ adizkia, oro har ‘die’rekiko erkaketan gutxiengoan egonik ere, Zaraitzu aldean aski erabili dela frogatzen dute Pedro Penak eman azken hiru adibideok; informatzaile honek ez zuen, gainera, ‘die’ erabili, Severoren ohituratik guztiz bestela)
- 3-21 PP: ník, ètzi nuén, bah! ògei urté íñen dú...
SA: lén, [begarri] ontáz, àitzen nuén axkí... askí óngi
SA: énuen eín kásorik / ník enuén izáundu korí
SA: len, Lédian, ník bainuén tío bát, Èsparzákoa...
- 3-24 b SA: ikási nixún edo badiakixút
- 3-25 a SA: bát balímazinuén... étxen¹⁵
- 3-28 PP: egítatú ta, beár zuen... írur-láur egún... idórtzeko
SA: aldí batián [amak] libràtu zuén, bidárekin (bi haurrekin, alegia)
(ezustea izan da guretzat aditz iragankorra erabiliz osaturiko esaldi hau, pertsonak tartean direla ‘libratu zen’ aditu baitugu beti, eta are gehiago lehenago aipatu eguberritako kantu baten barruan informatzaile honek berak *izarr ártan señalé / erdi déla Mariá* moduko bertso-lerro pareia eman zuela ikusirik)
- SA: abér nórk págatzen zuen
- PP: Muxkíldak... bazuén, atadóroak deàtzen díra
- SA: etzuén tabernárik órduan
- SA: ezuénak xérria íl pues artxárki ere báí, bìramonéko
- SA: ezpalmazuén rèbajátzen... úra, almadía etzén, etzrén sártren, e?
- PP: géro, e(t)zén almadiátzen náí zuelarik bátek, éz-ez

¹⁴ Orontzeko dotrinan eta adizki honekin, *-a* erantsitako era ikus daiteke galdera egitean: *eta orduan beardugua guziac resucitatu?*

¹⁵ Orontzeko dotrinan *icusi zunena Jesucristo sorzren* (sic)? irakur daiteke. Oroitarazten dugu Espartzan, xuketan bada ere, ‘zunen’ hauxe bildu dugula eta, Orontze honetan, ‘guk’ kasurako, ‘gunen’, hau ‘ginuen’ ohiko erarekin batera bada ere, honexen aldaera gisa, antza.

- 3-32 SA: ah, murzièlagöák ìluntxóri; oyék, elkítzen drá... elkítzen zréen, yá ìlúntzen zuelárik, hála!
- SA: xárdoki ginuén, mittxíka bát...
(guk galdeturik, *ógi puzká bat*, *ógi pixká bat* eta *ógi mittíka bát*, hirurak antzekoak direla esan zuen Severok, bai-eta *gúttu bát* gazt. ‘un poquico’ dela ere; azken kasu honetan asimilazioa egon liteke agian, balizko ‘gutti’ batetik abiatuz gero bederen)
- SA: eta géro, berróxko erráten ginuén koitán ere báí
- PP: áitatamén etxeán, guk báginuen... semenzéro oná
- SA: guk baginuén... trájia, bàia (...) bìde gáxto ermán du
- SA: ah! baginué erróta, errían, bai... báginue; baía ya fastí-diatrík dagó!
- SA: bueno, ídi ére bàginuenék, gú(k) baginuén ìdi-pare bát
- SA: ez gínuen lo egíten / egínuen xardokítzen berzérík
- SA: sardína górrí kaitárik, ‘carabinero’ déitzen báiginuen
- SA: ta... guk xardòki ginuéna, kán ere... ére zegon
- SA: ta lán egíten ginuénak gúti prodúzitzen
- SA: éztakit, (...) xáten ginuénez koitárik
- SA: ta géro... gínuelarík, ezne zegolarík...
- SA: negúrtuz, e? (...) negúrtzen gínduen, bai
- SA: ez génuen lo egíten!
- SA: xatén gíñun ánitiz!
- SA: kan, kán egíten ginue
(azken lau adibideek ‘ginuen’ era zabalduenaren aldaera desberdinenak agertzen dituzte)
- SA: artxérki (sic) ebíltzen baigúnen, hála! puzká bat, puzká bat... kaítaz
(*gunen* hau kontuan hartzeko modukoa dela iruditzen zaigu, *ginuen* ezagunaren aldaera gisa, lehenagoko orripeko ohar batean adierazi bezala)
- 3-36 SA: míra, xardòki ziniéna kor (...) eeh! nón daukíe ya? ¡bien!
(*daukie* hori ‘daukate’ da, ‘iduki/iruki’ edo Orontzeko ‘etxoki’ aditzetiko era trinkoa)
- 3-37 SA: geró e... libúru’at eskribitu zién, káek
(*liburu uat* aditzen dela iruditzen zaigu)
- SA: kemén, ostáliala, egòrri omen zién líb(u)ru bat
- SA: ardúa egín ondorián... bináda, egít(t)en zie
- SA: abér Ibiztákuek edo... Sartzékuek págatzen zién ólíoa
- PP: oi, autóbusa! bátzien, érri guziék, korréo
- SA: bàya... geró án sartzéko Àrbyunén? bazíen mugá bat
- PP: [*aitatamak guzialen ziren?*] dius ére! deúx ere! eta biék, biék... langíle gáitzak eta, etzién, xobrá-sobrá bízio náí ez, béti lanián azkárki! azkárki eta...
- SA: kán etzién déus ere
- SA: Oróntzeko batzúk baitzién zúr...
- SA: geró kóri ezéitteken... ezéitteken –xáröa, dèitzen báizien–, ezéiteken lótu koitáz
(ohiko xumegarriak alde batera utzirik, aditzekin ere bustidurak agertzen dira maiz informatzaile honen ahoskeran, hauek finko eta erabatekoak izan ez arren; lerro hauetan zehar ‘egitten/egit(t)en’

- moduko ahoskerak alde batetik, eta '(y)ittuen/(y)it(t)uen' gisakoak bestetik, aurkituko ditugu, adibidez)
- SA: pues... ardúa egíttien ziénék denbóra koitán...
- PP: írur-láur egún biár zutén iddórtzeko
- PP: pues péan zütén, dénák, oláxet...
- SA: egún bát edo bída igáre zütten
(azken hiru esaldietan 'zuten' dugu, bi informatzaile desberdinok emanik gainera; oroitazten dugu ezen, 3.17 zk.ari egokitu orainaldiko kasuan, 'dute' gisako erantzunak Pedrok bakarrik eman zituela)
- PP: úr úra errékara xártzen ztélarik...
(singularreko kasua izanik, adizkia 'zutelarik' en era laburtua izan daitekeen ustea dugu)
- 3-41 SA: a(b)ér bukátzen tutánez... azáldi ón...
(*mukatzen* aditzen dela iruditzen zaigu; *azaldi on*, bestalde, 'azi-aldi on' delakoan gaude, mugatu gabe, esaldiko aditza pluralean badago ere)
- 3-45 a PP: órduan... beár tuzu, altzínëan, bí remo
- 3-52 SA: kán biar túgu... bear túgu eúzi [almadiak], kán bear tugu lótu¹⁶
- 3-57 SA: Otságin, kórr ez tié kanbiátzen [festak]
- 3-61 SA: ník izánen nituén... ógei urte, zére nituén, exéri zelarík árgia
('zera' itxaron zitekeen, behar bada)
- 3-68 PP: gatzé? bah! bátzítuen... zomát? írútan ogèi urté...
PP: agótzak ermàten ztuén airiak!
PP: báztuén, gúre aíták... érríán eta, (...) semenzéro errán tan korí
(adizkia beharrik gabe pluralizatu zuen kasu honetan Pedrok)
- 3-72 SA: pues, yá txikín... zitüelárik...
PP: almadíen ta, egitéko, zúrak bèar ginituén, trabajátu
(hona, aditz laguntzaileari dagokionez, adibide egokia, Zaraitzun barrena era hau, neurri handi batean, *gintzan* era desegokiak ordezkatu badu ere)
- SA: ardí ginuének –zomáitek baginuen árdi– barrérek, bá(t)zuk egíten ginuén
(esaldi honetan Severok 'nor-nork' saileko adizkia bai, baina singularrean erabili zuen; hots, ustez pluralizailea sartu nahi izan zuen, arestian aipatu ordezkapena –inguruko herrietan ere guztiz ohikoa dena, bestalde– baliatu zuen, hurrengo hiru adibideetan ikus daitekeen bezala)
- SA: ogíak egíten gintzán, bai
- SA: kònke... yá lagüntzen gíntzan [almadiero kurak]
- SA: aráñak (= enarak)... déitzen gítzán gólondrína aiéndako¹⁷
- 3-77 SA: geró, zérekin? jarziárekin... lótzien zítien; jarziára... urrútxez!
- SA: kan, egoztén baizitién... almádiak egíten baizitién yá...
(aurreneko bi kasuotan laburbildu gabeko erak erabili zituen Severok)

¹⁶ Esaldi honetako 'tugu' adizki laburbildu bezain errepikatua dela-eta, Orontzeko dotrinan agertzen den adibide bakarrean ere halakoxe era dugu: *bateatu eta becatu cometitu tugun gucien borraraco*.

¹⁷ Severok azken hiru esaldietan desegokiro erabilitako 'gi(n)tzan' horrek Orontzeko dotrinan du isla, kasu honetarako agertzen den adibide bakarrean: *eta bateacracoan* (= bateaz(e)rakoan) *cometitu-guinzan gucien borraraco*.

- SA: bí barréna èse ztién, eta... paló batzúk, onén... gorátar-zúna
- SA: eta kán exèrtzen tzién, pues... zurák, trámo dèitzen bai-tzién...
(aldi honetan, honen aurreko adibidean ez bezala, Severok beste-lako pluralizazioa erabili zuen, balizko sandhi bati zor bide ez zaio-na; izan ere, zenbait datu-emaile, ‘hark hura’ kasurako, pluralean jakina, ‘ztuen’ eta ‘tzuén’ emanik baitaude –azken hau bokal baten ondotik badoa ere–, eta ‘hark haiek’ kasurako ‘ztien’ eta ‘tzien’, oraingo adibide hauetan bezala)
- PP: Ezkaró(t)ze, Eáurta... eta Otsági; kór tzien atáderoak
(aldi honetan, singularreko esaldietan ez bezala, oinarriztat ‘tie’ –eta ez ‘tute’– duen adizkia eman zuen Pedrok)
- SA: indarráxi batzúk gaxtó, ezpaitzién... ezpáitzién píkatzen bátré

4) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nork*):4-01 → 4-24: *nor*, singul. 1. pertsona; 4-25 → 4-48: *nor*, plur. 1. pertsonaadizki-zk.adibideak4-01 adibiderik ez¹⁸5) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nork*):5-01 → 5-24: *nor*, singul. 2. pertsona; 5-25 → 5-32: *nor*, plur. 2. pertsonaadizki-zk.adibideak5-01 adibiderik ez¹⁹6) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork*):6-01 → 6-24: *nor*, singul. 3. pertsona; *nori*, singul. 1. pertsona6-25 → 6-48: *nor*, plur. 3. pertsona; *nori*, singul. 1. pertsonaadizki-zk.adibideak

6-21 SA: ta èrran zadaén: míra...

7) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork*):7-01 → 7-24: *nor*, singul. 3. pertsona; *nori*, plur. 1. pertsona7-25 → 7-48: *nor*, plur. 3. pertsona; *nori*, plur. 1. pertsonaadizki-zk.adibideak7-01 adibiderik ez²⁰

¹⁸ Orontzeko dotrinan, baina, ‘gitu’, ‘gitie’ (orainaldian) eta ‘ginzan’ (iraganaldian) gisako adizkiak aurki daitezke. Hona adibideak: *certra diago oblicacen guitu mandamentu conec?* –4-28 zk.koan sailkatzeko modukoa–; *gaizqui eguindaucuyener eta agrabiatzen guitiener* –4-33 zk.koan–, eta *certaric salvatu guinzan?* –4-40 zk.koan–, alegia.

¹⁹ Orontzeko dotrinan bada, halaber, sail honetan sailkatzeko moduko adizki bat, ‘zitu’ hain zuzen ere; hona adibidea: *arren luego baduzu aiguirua* (sic) *zoinec guardaten baicitu*, 5-04 zk.koan sailkatzeko modukoa.

²⁰ Baina Orontzeko dotrinan baditugu kasu batzuk, hona adibide pare bat soilik ekarriko dugula: *Jesu cristu* (sic) *eracusten daucunabezala* (7-04 zk.) eta *certaco eman zaucun Jaungoicoac memoriara?* (7-16 zk.).

8) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork*):8-01 → 8-24: *nor*, singul. 3. pertsona; *nori*, singul. 2. pertsona8-25 → 8-48: *nor*, plur. 3. pertsona; *nori*, singul. 2. pertsonaadizki-zk.adibideak

8-01 a PP: Càrcastillo... errán, errán dauzut lén / erràen dáuzut, bai

9) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork*):9-01 → 9-08: *nor*, singul. 3. pertsona; *nori*, plur. 2. pertsona9-09 → 9-16: *nor*, plur. 3. pertsona; *nori*, plur. 2. pertsonaadizki-zk.adibideak9-02 SA: Jàinkokoak (sic) dáuziela gaón
(lehenago aipatu Eguberriko kantutik aterata; bertso-lerroak subjuntibo-itxura du, azken hitza, jakina, 'gau on' dela)10) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork*):10-01 → 10-40: *nor*, singul. 3. pertsona; *nori*, singul. 3. pertsona10-41 → 10-80: *nor*, plur. 3. pertsona; *nori*, singul. 3. pertsonaadizki-zk.adibideak

10-17 SA: [erri] txíkin bát eskúiala; nóla déitzen dakoe?

10-21 SA: iguál nóla órai? (...) iguál xardòki nékon, e? ta, káu ere báí, kantátu nekon...²¹(galderetan erabili ohi den *nola* hitzak 'bezala' modala ordezkatzan du batzuetan hizkera honetan, erronkarieraz ere gertatzen zen moduan; esaldi honetako aditzari dagokionez, bestalde, Espartzan eta Eaurtan *nakon* bildurik gaude XX. mendearen bukaera aldean, eta era hauxe bildu zen, halaber, azken herri horretan, XIX.ean ere)11) Aditz laguntzaile iragankorra (*nor-nori-nork*):11-01 → 11-40: *nor*, singul. 3. pertsona; *nori*, plur. 3. pertsona11-41 → 11-80: *nor*, plur. 3. pertsona; *nori*, plur. 3. pertsonaadizki-zk.adibideak11-01 adibiderik ez²²

²¹ 'nekon' hauek bitxi dira Zaraitzun -'nako' aditu eta bildu baitugu beti, kasu honetan izan ezik- baina XIX. mendeko eskutitz batean horren lekukotasuna agertzen da, *Zure Altezarari* (sic) *erraneconabezala* idatzi baitzion behin Eaurtako abadeak L.-L. Bonaparteri (Alzola Gerediaga: *Una carta de D. Pedro José Samper...*). Singularreko hirugarren pertsonan, baina, bada lekukotasunik: Orontzeko dotrinan, adibidez, *bere propio virtutez ñorc lagunic eguiten cecola* irakur dezakegu, eta baita, Itzallekoan, *cer errancecon?* moduko galdera ere.

²² Orontzeko dotrinan *cala nola guc parcacen bai tauztegu guri zor guitiener* moduko esaldia irakur daiteke, 11-52 zk.rako egokia. Adizki hau dela eta, Eaurtan eta Espartzan *daztegu* bildu dugula esan beharrean gara -Eaurtan, XIX. mendeko inkestan (Bonaparte, *Études...*), *dauztegu* dugu, eta dotrinan, *bait-* kausa-menderagailuarekin, *baitauztegu*-. Beste herrietako dotrinetan, *bait-* delakoarekin beti ere, honako adibideak ditugu: Otsagikoan eta Itzallekoan *baitaztegu*, eta Igarikoan *baitrauztegu*.

AHOZKO TESTUAK

Honen aurreko saio batzuetan egin dugun moduan, oraingo honetan ere, gure materialetatik zenbait esaldi atera eta era ordenatu batez sailkatu ondoren, ahozko testu batzuk ekarriko ditugu hona. Haatik, Pedro Pena jaunaren jardunaz zerbait esan beharrari egoki irizten diogu: gure gizona inoiz, elkarriketaren arian, zertxobait nahasi zenez, guk egin galderei ustez ongien lotzen zaizkien zatiak, logikoenak eta ulergarrienak ere bestalde, aukeratu ditugu, era honetan testuak neurri batean ‘lastoz’ garbituz. Gure galderetan zaraitzuerara hurbiltzen saiatu baldin bagara ere, horrela jokatzean erabili izaniko hainbat laburdura eta bestelako ezaugarri ez dugu hemen sobera islatu nahi izan, gure ahaleginean zentzuzko neurri batetik haratago ez iragateko, nolabait esateko.

Almadiero baten oroitzapenak (Pedro Pena, 1986)

- *Almadietan ebili zira?*
- Bai, axkí!
- *kontaturen duzua? ongi kontatu, e? zonbat eta nolako tramoak ziren, nola lotzen ziren, zerekin, zer izen zien zurek... Errongarin aditurik bainago ‘sévenes’, ‘dócenes’... eta kolako izen batzuk zitiela.*
- Dozén... kàtorzén y sezén; seis cuarenta, cinco sesenta y cuatro ochenta²³.
- *nola ebakitzen ziren arboleak, non ebakitzen ziren?*
- Aizkúraz geiénak... geyén-geyénak aizkúraz, eta lódiak, arbòle²⁴ lódiak, zerráz. ¿Esto... (magnetofonia dela-eta) recoge?
- *bai; korrengatik ongi kontatu bear duzu...*
- ¿Este es un demonio! (barrez)
- *aber: etxerik elki eta nora faten zintzan arbolen zerratu eta egoztera...*
- Etxéik elkí, ogéi... bah! ogeitá bat urté, ta... eltzèko tá ni... béti óianian! eta... lo que se trabajaba en el verano...
- *bai, (euskarara ekarri nahiz) udan trabajatzén zena...*
- Todo trabajábamos nosotros mismos, todo, ¡preciosamente! mucho bien... poniendo mucho empeño también...
- *baia zuk erran bear duzu: ‘elkitzen gintzan etsetik goizeko seietan, edo zazpietan, edo...’*
- Ez, ez... goiztárräo, gòiztárräo...
- *‘eta kolako lekuala fan, eta kan...’, konprenitzen duzu? aber: zer ordutan xeikitzen zintzan, noiz elkitzen etsetik...*
- Goizíän... xéietán, séietan-zázpitan, xéi-zázp... goizáxka! béti goizárxka! ta lanián azkárki aítúz! baia azkárki gáitza! tórpe... ¿y ya graba todo esto?
- *bai-bai-bai; eta nora faten...?*
- Òyanialá! zúrä, arbólea bùlkatzeá ta, ta... géro, lan, trabájatrík... almadíen ta, egitéko, zúrak bear ginitúen, trabajátu.
- *nola trabajatzén zinuen?*

²³ Zuren izenak eta dagozkien neurriak aurkako norabidean ditugu adibide honetan; geroagoko aipamen batean, baina, egokiro ageriko dira.

²⁴ ‘arrole’ aditzen da gure ustez, aski garbi gainera.

- Àizkuráz! èderkí bera yá, edérki géro, e? lánian gaitzá, béti, béti lan gáitzëan aitúä.
 - *eta nora faten zintzan korren egiteko?*
- Pues... Otsägábin, Éáurtan, Ezkározén... errí oitan.
 - *oianean?*
- Oíánean; ta... geró, ni, ní mandöekín, zúren bíltzé(n).
 - *eta bildu ondorean? arboleak karria? nora eramaten ziren?*
- Ói-oíiii... Zàragozára anítx²⁵.
 - *bai baia menditik, oianetik, zur koiek eraman bear ziren ugaldeala, ez dea?*
- Bai, bai...
 - *eta nola eramaten ziren?*
- Mándóéz!
 - *zer bidetarik?*
- Óiii! mílla bidetarík!... mílla bìdetarík!
 - *Otsagiko oianean baldin bazintzan, zer bidetarik eramaten zintuen arboleak ugaldeala?*
- Òtsagabí... Zàtóian; Zàtóian... hála! almadiák egit(t)én, eta Èáurtán ere báii...! errí geinétan, denétan. Géro... guáurek, guáuren kóntu almàdiatzeá-tik... lán gai(t)zá.
 - *eta Otsagin non, zer lekutan egiten ziren almadiak?*
- Muxkíldako móntia o... oiánian; Muxkíldak... bazuén, atadóroak deàtzen díra, eta... àn lot'úra eta... Géro, e(t)zén almadiátzen nái zuelarik bátek, éz-ez, báizik, úra... èrrékara... prestátzen zélarik ándi; órduan bár zen érne ebíl(l)i, érne! érne! érne!... érne!... ta pàzienziá gutí... ói-óiii...!
 - *almadia baten egiteko zonbat persona bear ziren? zonbat gizon?*
- Láur... láur, eta... aldíz bórz ere báii, almadién egít(t)en. Bèar duté érne ebíl(l)i! ¡mucho movimiento! templanza, templanza...
 - *eta nola egiten zen almadiara? zonbat tramo zuen, nola lotzen ziren eta nola ematen zakoen forma... eta roperoa nola esertzen zen eta...*
- Almádiará? aldí geyéneez... bóst tramú, ta láur trámu ere báii; koláko zú-rak... lódiz, e? kolákoak... láur, láur, láur tramu. Bai, ézta... almadiátzen bá-tre; ze(r)báit, yéndiak ikús zán, ikús zan... nóla trabájatzen zén almadiára, ta... zérbait báii, bàia... yá, eztá almadiátzen bátrere.
 - *orai 'exhibición' txikin baten egiteko solo, jendeak ikus zan nola ziren...*
- Zèr bizía egit(t)én zen! zér bízi, bízi txárra...!
 - *baia ez duzu erran nola egiten zen almadiara...*
- Àlmadiára? almadiara... zúrez, zúrak, dénak yoàten zién... násirik, revuel-tas... y en el atadero, se cogían...
 - *'atadero' erraten zen? eta kan zer egiten zen? zurak artu eta...*
- An, artú eta, an... negúrri bát, bèste bát, eta besté bat; írur... láur, láur ere báii; bàia zúr lódiez, e? zúr... ta oái ézta, bádaude, zòmait urté, eztúgula al-madiatzen... Nik, eùtzi nuén, bah! ògei urté iñen dú... eztútela almadiatu.
 - *geiago ere bai, urte geiago; eta len eman tuzun zuren negurriak? sezenak eta...*

²⁵ Pedrok 'anítx' hitza erronkariar gisara ahoskatu zuen behin baino gehiagotan, zaraitzuar era arrunta 'anitz' bada ere.

- Xéis kuarénta... ne(g)úrria, luzétarzúna; zínko xexénta... eta kuátro otxénta.
- *eta 'seis cuarenta'koa zer zen? 'docen' bat?*
- Xéis kuarénta? xezén...; zínko sexénta... katortzén; kuátro otxénta, dozén...²⁶
- *nolako luzetarzun kalako izen...*
- Bai...
- *eta zurak, garbitzen ziren? edo xautzen edo... nola erraten zen?*
- Xí, pues... gárbi... zúra gárbi-gárbi, oh! edérki preséntatrik! había mucha, mucha envidia, cuando uno trabajaba bien y otro, a lo mejor quería, quería hacer como él, ¡y no podía...! ¡hace falta ya habilidad, de por sí...! ¡ay... el trabajo era bonitísimo de escribir!
- *aber erraten duzun nola garbitzen ziren zurak...*
- Àizkuráz!... aizkúraz!
- *zer gendu bear zen ongi garbitzeko?*
- Láur gizón, borz... eta béste tajú²⁷ batëan, láur edo bórz; éz guziétan, e? kasí an, se andaba escaso... de jente.
- *bai, baia garbitzeko, zer egiten zen?*
- Ui! un trabajo precioso... pero precioso, e? daba gusto andar en las almadías, eskúz.
- *baia nik galditen dauzut aber zer gentzen zen aizkuraz: aldaxkak? azala...?*
- Bai, eta garbí-garbí-gárbi-gárbia! zepíllatrik²⁸ bezála, lána; lána edérki pollít, pòllit ánitx.
- *eta nola lotzen ziren tramoak, zerekin?*
- Bah! askí aixxa eré. Yà bagintzán... láur, borz; por lo regular... íbamos cinco en los ataderos; cinco ya está bien la cuadrilla...
- *laur edo borz egoten zintzaen ataderoetan?*
- Bai-bai; eta... zènbait aldíz, séi ere báí... según, había veces que se andaba mal para encontrar jente...
- *bai, baia tramoak nola lotzen ziren? lotzeko zer egin bear zen?*
- Jee! eta érne ebillíz! érne ebillíz... Traía usted ahora el madero, aquí, y estaba amarraö ya; ya, ya estaba amarraö ya.
- *bai baia zerekin lotzen zen?*
- Urrútx! urrútx-makiláz biúrtrik; edérki biúrtrik gèro é?
- *eta nork lotzen zituen? zuk lotu tuzua?*
- Bai, eta edérki geró.
- *nola, nola lotzen zintuen?*

²⁶ Iribarrenek eman adierazpena ez dator guttiz bat, neurriei dagokienez, Pedrok emanikoekin, honela baitio idazle tuterarrak: **Docén**. Madero en rollo de 12 medias varas o 4,80 metros de largo. Al de 14 medias varas o 5,40 metros lo llaman **catorcén**. Al de 16 o 6,20, **secén** (...) [Valle de Roncal]. Badirudi, baina, aldi honetan zuren izenak eta berorien neurriak era egokian eman zituela Pedrok, Félix Sanz Zabalzaren *Maderistas y almadieros del Roncal* izenburuko liburua kontsultaturik ondorioztatu ahal izan dugunez. Honela dio Sanzek: **Docén**: tronco o madero de doce medias varas (4,80 metros) de largo. **Catorcén**: tronco o madero de catorce medias varas (5,60 metros) de longitud. **Secén**: tronco o madero de 16 medias varas (6,40 metros) de longitud.

²⁷ Iribarrenek, ustez kasu honetarako, zera dio: **Tajo**. Lugar en que se ejecuta un trabajo: *Voy al tajo* [Ribera]. Agian komeni da oroitaraztea ezen denbora batean Bardeetan egoniko artzaiak eta Èrribera aldeko herrietan ostatu harturiko almadieroak inguru haietako hitz-mordo ederraz jabetu zirena.

²⁸ 'zepiyatrik' aditzen uste dugu oraingoan Pedrok *l* bustiaren ahoskapenerako inolako eragozpenik ez zuen arren, esaldi honexen bukaera aldeko 'pollit' hitz errepikatua ematean erakutsi bezala.

- Bat, biga²⁹, bueno... orái, orái dago atadéroan, (t)zúra, ta beár dúte... bi arrí (...). Lotzéco? érne ebiltzen xén (sic), t'itsás-itsatsí... órdea, otra vez, otro y otro...
- *eta gero, almadiara, zer lekutan egozten zen ugaldeala?*
- Baño³⁰ errékara exértzen zelárik... yá úra, úra prést? ordúan... ordúan érne ébiliz! érne ebílliz!! zéen, ezpáita úra se(g)úro, egún gurá oná(r)a, eta biárr ere báí, ta, etzí... dèus éz! se pasaba del agua... por eso había que andar templaö...
- *eta gero, esertzen zena 'roperoa' erraten zena?*
- Kála? ropéroa?
- *baí; kura nola egiten zen?*
- Aáixa! óri-óri aixa, egíteixu; kór tuzu³¹ ropéroa! ah, sártrik, barrénaz... zúrak, e? zilátuz, eta... zúrek... zabáltartzúnean.
- *eta roperoa non, zer tramotan esertzen zen? lemizikoan? bigarrenean...?*
- Éz-ez, altzúnean, bigárna, el segundo tramo.
- *eta kan zer uzten zen, zer esertzen zen? arropara?*
- Ói-oi!... arrópa guziára³², eta yátekoak eta guziák... edérgi (sic).
- *xateko zer eramaten zen?*
- Ogía... eta aràgiá eta ardúa; gàuza oiék korriénte-korriénte... óngi, yána óngi.
- *eta zer ordutan elkitzen zintzaen ataderotik, ugaldea gaindi fateko?*
- Ugáldēala... si tenía todo lo preparaö ya, todo preparaö... ¡cuando venía el agua!... ¡hala, templanza! no había que decil-le a nadie, lo que tenía que hacer; todos, si uno sabía bien, y el otro más, y el otro más, y el otro más...; por eso es que, la jente se buscaba... a propiá...³³
- *igual goiz nola arratsaldean? ura xiten zelarik, orduan?*
- Ordúan, bàya... èztirá... agúak, (zuzenduz:) úrak, segrú, bi egún... bi egún t'erdí, oái, denbóra ortan, bàr tutzú, érne ebílliz!
- *baia kortako izanen zen zonbait presa, bear zenean libraturen zirenak ur geiago karriatzeko; ez dea kala?*
- Ah! eztá órtarik... deús ere! eúri, eúri egít(en) zuén, eta... úr úra errékara xártzen ztelárik... kolaxét, úr edér bat... hála, érne! bróma gúti! bróma gútti! Biár³⁴ du... mintzatzú, zer? biár du xákin... guziék, zé lána; edérki géro! edérki...
- *eta almadiara ugaldeala sartuz geroztik, noraino faten zintzaen? konta zazu nondik, zer erritarik igaretzen zintzaen; Otsagirik...*
- Erràen dáuzut, bai... Ezkaró(t)ze, Eáurta... eta Otsági; kór tzien atáderoak, írur errí gaitán.
- *eta gero, kandik apal, nondik igaretzen zen?*
- Nondík? Ezkàrozerik Otsàgirá...
- *ez, Ezkàrozerik Orontzera izanen da...*

²⁹ Inoiz esan dugun moduan 'biga' ez da ohikoena Zaraitzu aldean, 'bidá' baizik.

³⁰ Bitxi da baño hori, 'baia' aditu ohi baita ia beti Zaraitzun.

³¹ 'duzu' behar luke horrek, lehenago esan bezala.

³² Beharrik gabe mugaturiko hitza, mugatua baita berez.

³³ Ez dago oso garbi; 'a porfia' izan liteke, agian.

³⁴ 'Bial du' aditzen dela iruditzen zaigu.

- Oróntzera; [kandik] Espártzará; Espàrzarík... Sàrzerá... Sár(t)zera, eta há-la!; géro Illúnberrirá.
- *baia Ilunberrira ellegatu beño len badira berze erri batzuk; Sartzerik Gorzara?*
- Bai, Górzara.
- *eta Gorzarik?*
- (norabidea nahasiz) Òtsagíra...
- *Gorzarik beiti... Nabaskozera?*
- Otsàgirá, Òtsagírik... Itzàltzurá...
- *baia almadiara faten zen beiti, e? ongi asi zira erraten: Ezkarozetik, Esparzara, Esparzarik Sarzera; Sarzerik Gorzara; eta Gorzarik...?*
- Gòrzarík... Uskàrtzera, Uscarrés...
- *eta kandik, Uskarzerik?*
- Uskàrzerík... Ustés, Ustés? kólaxe; óiek, érrí oyék, dénak zrén almadiéro, déna(k) yéndëak. Bàia yénde óna...!
- *nola erranen duzu 'de Uscarrés a Ustés'?*
- Uskàrzerík Ustáizera, Ustáizera. Géro, óitarik e; óiek, dénak izan dirá almádiatzeko, érrí oiek, dénak-dénak! bàia gañeát, yénde óna...
- *eta Ustáizetik nora? Nabaskozera?*
- Ustáizetik³⁵... Nábaskozerá, kan, Nabaskués...
- *eta Nabaskozetik?*
- Nábaskués... de Nábaskués... vamos a ver...
- *Aspurz?*
- Aspúr? ya, no me acordaba de ese pueblo.
- *ah, yo le ayudo un poquico, e? Nabaskozetik Aspurzera?*
- Aspúr(t)zera³⁶.
- *eta Aspurzerik? kortik altzina segitzen zen? Arbaiun gaindi eta...*
- ¡Oi, la foz de Arbayún...! para ir, tenía que estar el agua justa; con aguas grandes, allá bajaría agua con todo.
- *erori zirea zu kan, ioiz?*
- Béin béño yágo! eta írur áldiz edo làuréz, zúren peték, (zuzenduz:) zuréan pétik! eta, errékara ándi... úra sóbera fuérte.
- *ura egonen zen otz...*
- Eeéh! ézta úr ótzik.
- *eta uretik elkitzeko, zer egiten zinuen?*
- Pues ínalak ín, íñalak ín...
- *bazinakien igeri egiten? ¡ya sabía usted nadar?*
- ¡Mucho peor que los sapos!
- *mittika bat bai...*
- Gúti, gútxi...
- *eta orduan, nola elkitzen zintzan?*
- Àl-al gúzia íñalak ín; soy de los que más vivo, de los más antiguos; tengo ochenta y... ochenta y... ¿cuántos? ochenta y seis años. Aún hay algunos, pe-

³⁵ Gure galdera okerraren eragina nabaria da hitz honetan, 'Ustaizerik' esan beharko baikenuen.

³⁶ Pedroren herrikide Severo Azkoitik *Aspúrze*, *Aixpúrgi* eta *Aspúrgi* gisako izenak erabili zituen herri hau aipatzean.

ro pocos; en Ochagavía habrá... en Ochagavía habrá algunos, ¡poquicos...! muy pocos.

- *eta erori, zerengatik erortzen zintzaen?*

- Deskúidoz...

- *almadiak xotzen zuen zerbaiten kontra? edo...*

- Bai, zemáit... zomáit aldíz bai, baia, áldi anitxéz, bádakizu nún... nún gelditzen zén, úr gúttiz; eta urá... òrduán, amárratzen duzún... sógaz, láso³⁷ bèrdea zérbai(t), muy... muy buena, son caras esas sogas, flexibles... Bah, ez-túu... (ez bide zetorkion behar zuen hitza, eta:) arráyöá!

- *kontatu duzu anitz ongi nola saunsten ziren almadiak Aspuzzeraino; eta kandik altzina?*

- Aspuzzerík... Arbáiunéra; Arbayùnerík, Lumbier, Sangüesa...

- *len erran duzu... Irunberri erran duzu len?*

- Bai, Irunbérri. Irunbérri-rik... (norabidea berriro aldrebestuz:) Uskár(t)zerá.

- *ez, ez; Zangozara?*

- Oooh! Zangóza gabé, béra dagó ániz lén. Zangózarík, Càrcastílo... Càrcastíllorará?³⁸

- *len ezik Casedara?*

- Cásedará... léno.

- *eta gero, Carcastillo?*

- Càrcastílo... errán, errán dauzut lén.

- *eta kandik...*

- Càrcastílo, Ìrunbérri... (zuzendu nahiz:) Ìrunbérri-rik Càrcastíllorá; Càrcastíllorík... Zangózara.

- *ez, berze aldera da: Irunberririk Zangozara; Zangozarik, Caseda gaindi, Carcastillora, eta kemendik xa faten gira... Tuterá aldeala edo kola?*

- Tudélak dú... Tútra, uskáraz; ta... españórez (sic), Tudéla.

- *eta Carcastillok ez du izenik uskaraz?*

- Zàrrakaztélú!

- *bai? kortaz Zarrakaztelurik... Caparroso, Milagro, Argedas aldeala edo?*

- Bai, an dágo yá Argédas ere... èrréka ortán berían. Oái... orái, axkí'a, atzítzen dá... badú urté, enitzála izán, kórtan é, ya... erríen nónbreak... átzetzén dra!

- *eta gero, Tuterarik altzina, Ebro ugaldea gaindi, Zaragozarartio.*

- Eeeso es.

- *eta itzultzeko, bueltaren egiteko, nola?*

- Ah! andando mucho; ahora, en el momento que veíamos coche... al coche.

- *zer kotxe zen orduan? autobus bat edo...?*

- Oi, autóbusa! bátzien³⁹, érri guziék, korréo. Badíra... korréoák, fíjo, fíjo; góizian artú eta... ah! artséalartèd. Artséán? etxéa ere báí... ètxeá.

- *zonbat denbora bear zinien orduan Zaragozarik Orontzera xiteko?*

- Oooh! gútti...!!

- *egun bat? kori beño gutiago?*

³⁷ Azkue: Laso. 1º (BN-s, L, R), flojo, muy holgado : *lâche, ample* (?). Galdera-ikurra Azkuerena da.

³⁸ Kasu honetan atzizkia errepikaturik dago, -a bukaerako hitzak -ra atzizkiaren bidez mugatzeko ohituragatik, antza.

³⁹ 'batzen' aditzen ote den gaude.

- Beh! len, ánitzez lén. Pues... uno volvía, nada, una hora, en poco más de una hora... ya está en casa.
 - *non artzen zinien korreoa, bada, kain fite itzultzeko?*
- Eeeh! ói, èrri dénetan, báda korreó; errí... érrí baterík bértzëala, errí artarík bertzëalá, bertzëalá, bertzëalá... èrri guziák.
 - *len erran duzu zonbait aldiz almadiak tropezatzen zirela kantak batzuren kontra eta zonbaitetan ere... 'buruzpiko' erraten zen? ¿dar la vuelta? eta ugaldeala erori...*
- Ói-oi-oi... eta, lo de arriba abajo también.
 - *gañekoa apal? petik gora?*
- Gáinbera, gáin-béra. Ahora, son descuidos muy grandes; generalmente, ese descuido es... del que va conduciendo, del de atrás no.
 - *ah, ez duzu erran: altzinekoak eramaten zuen remo bat; ez dea kala?*
- Eta, zúrak lódi direlarík, kólaxe zurák, órduan... beár tuzu, altzínëan, bí remo, eta gíbelná, bèrre bída: láur; ya... zùr edérrak... edérrak, dénak, dénak lándrik, kálaxet... kálaxet.
 - *eta zu noiz eta zer lekutan erori zintzan?*
- Ni?... Ótsagín.
 - *Arbaiunen ez?*
- Ez, ez... edérki, Arbayúnen, nik... egítten nuén (?) edérki; bizí iza'uténen... Arbaiún edérki-edérki, fán nixu ní.
 - *eta Otsagin nola, bada?*
- Óri... deskúidoz, altzínëan, yoàten zenák, arén, áretz (?)... el de adelante tenía toda la culpa, en los descuidos.
 - *ez baitzuen ongi eramaten, eta orduan zerbaitekin tropezatu eta buelta...*
- Buélta! eta... almadíá altzína, gibéla y... bueno, buéltatirik; ¡hala! ¡horrible da orí!
 - *eta berze gizonak ere, ugaldeala? eta guziak elkitzen ziren?*
- Ah, báika! íllík ere baí... báí-bái; zomàit urtéz láur.
 - *baí? zuk ikusi duzu?*
- Sí, sí... tres-cuatro... todos los años, al otro mundo.
 - *itorik?*
- Itórik...
 - *zu faten zintzan denboran agitu zen kori?*
- Bai-bai... puntéoarén deskúidoz. A mí mismo me ha tocaó en Otsagabía, entre Otsa(g)abía y Ezkároz... y más arriba de Otság-, de Otsagabía tamb[ién].
 - *nola agitu zen kura?*
- Pues... había vece(s) de... caer, y no lo veíamos más, el río lo llevaba...
 - *aber ongi kontatzen duzun: 'egun batez, aldi batez...'*
- Puntéoaren deskúidoz, okúrritze... okúrritzen zién... gáuza oiék. Cuanto mejor maestro, y... más confiaó; ¡y poca confianza con el agua! e? Ah, pues... almadíara... péña batian òla yó... eta, órduan, óri eítten du... gibèlekóá altzína, eta èzt-eztaitéke almadíara olá, bétí yoàn bear dú... kóla, mártxa ontan.
 - *altzineko tramaoa, altzinean...*
- Ba, altzínëan... bertzëla, mála... mála tragedia.
 - *eta orduan zer agitu zen? tropezatu eta, gañekoak ugaldeala?*
- Eeeh! zómait áldiz mózkorra eré, sóbra árdo edán, ta...
 - *gaizki eraman...*

- Gáizki ermán, deskúidatrik.
- *baia egun kartan zer agitu zen? lagun batzuk erori eta...*
- Eróri uríala.
- *eta orduan?*
- Àl guziá, baták ebén, berziá gòittiagó, berzúa apàlagó, eta... óiek, íllík e, eròrtzen zená, úra ezéna...
- *elkitzen?*
- Ez... etzéna elkítzen; íllík, íllea íllík.
- *eta berzeak elkitzen ziren? nola...?*
- Bai, bai... eta zomáit aldíz, zúr batiá agàrratrík, olaxé-olaxé-olaxé... olaxé; (t)zèren errékak... indárr ándia dú! generalmente, errékara sóbra, gáitz... egonáz, okúrritzen zén... deskuído koyek. Bazén... gizóna, ezpéitzen... élkítzén, láur edo⁴⁰... bórz égunez, errékak ér(r)maník; ta... béin bät èlki zén, kólaxe, burúa... tap-, tap-...erén? burú-tapéa⁴¹; bueno pues, kúra... edékirik, edékirik.
- *zuek elki ziniena uretarik?*
- Bai.
- *berze gauza: remoak, nola egiten ziren?*
- Oi! bai, bádute lának... rémoek.
- *zuk egin duzu?*
- Bai, bai. Olá, olaxé dia, lodítarzúna, lodía. Eta almadía, eòten dá ed(d)érki prestátrik, edérki da... íii-a, íii-a!... dúbalatz enzína⁴²...
- *zer materialez egiten ziren?*
- Zur béretarik! más pequeños, pero...
- *bai baia, zer zur-klase zen?*
- Pino, pino, pino...
- *'pino'... uskaraz nola erraten?*
- Ler. Ya se ataba sí, abete también, pero... casi todo, todo-todo-todo, pino.
- *eta 'abete' korrek zer izen du uskaraz?*
- (gaizki ulerturik, nonbait) Lan béra, cuadraös, todos los maderos.
- *ez, ez, ez... 'abete' kori uskaraz nola erraten...*
- Izéia... izéia; pinóa eta izéia...
- *eta remoak, aise egiten dira?*
- Bai, éztu difikultáderík, bëár da... exkúla pixkát izán, bàia... éztu difikul-táderik.
- *eta remoa sujetatzeko, zer egin bear zen?*
- Tèstinbáo!⁴³... kór duzu: urrútxa, biúrto edérki... úrrux, ta géro almádia-ren... lúztasuná, cuatro ochenta, cinco sesenta... ólaxe.
- *bai, baia nik galdegin dauzut nola sujetatzen ziren remoak...*

⁴⁰ *eda* da kasu honetan aditzen uste duguna, garbi xamar gainera.

⁴¹ *tape* eta *tapa*, biak erabili zituen Fidela Bernat uztarroztarrak behin, saski edo zare batzuetaz mintzo zela, *káur zária [da] baia tápareki* esan baitzuen, alde batetik, bai-eta halaber *eta káur, záre ñó-tto baia tápareki*, bestetik. Garbi dago, beraz, *burú-tapéa* horrek gatzeleraz 'la tapa de los sesos' esan ohi zaionari egiten diola erreferentzia zuzena.

⁴² Horrela aditu uste dugu, zer den ez dakigula.

⁴³ Iribarenek zera dio: **Testimbáu**. Horquilla o anilla para apoyar o introducir los remos de las almadías cuando los levantan del agua [Vidángoz-Roncal]. También *testímás*. Eta Sanz Zabalzak ere antzera: **Testimbáu**. Anilla de verga clavada en un madero del tramo para empotrar la empuñadura del remo.

- Sujetar? beàr guniá⁴⁴... koláxet: bára bát biúrtrik, edérki! oláxe, zúrian sártrik, zùlo ortán (...). Bàña segúru geró, segúru, fuérte!
 - *eta gero, Zaragozara ellegaturik, kan saltzen ziren zurak?*
- Àldi ánitéz an, eta bérze... aldíz gòitiágo, ta bèraxágo, apalxágo.
 - *eta bazkariaren egiteko, bearco zinien baratu...*
- Barátú ta, por más que... por una vez se quedaba... en pueblos, en donde quiera se quedaba, o sea, hacer el fuego y la comida.
 - *zer erritan baratzen zintzaen?*
- Aaai! óri, erréka guzitik, eéltzen zen; eztúk... púnto fíjorik.
 - *zu, errateko, non baratu zintzan?*
- Nàbaskózen... Nàbaskózen, ánitx; géro, Ìrunbérin ere báí... kólaxé, ¡por todo el río!
 - *Zangotzan ere bai?*
- Bai, bai, bai... ánitx, Zangózan ánitx.
 - *eta bazkaltzeko, almadiak bazterretara eramán eta lotu ondorean, zer prestatzen zinien? migak edo?*
- Oi! èrrekán, biájea... artúez geróz, migárik bátréré... áragí, áragí eta árdó.
 - *zer aragi klase?*
- Àrdiák... axúriak...
 - *aragia, ogi... eta trago, e? tragoxko bat ardo eta...*
- Ah, sí-si: tragòxko bát eta, y todo, áupa y áupa y áupa!... Había mejores vinos que ahora; ¡esto es una porquería! ¡¡una porquería!!... todo, todo químico, pero ni un miaje⁴⁵ de vino, e? ¡todo es química! Este año decíamos... nosotros, ya serán buenos vinos; se maduró mucho la uva, muy madurada, y... ¡peor que nunca! una cochinado estamos bebiendo; yo mismo no bebo más que un poco de vino, y aquello que no sea vino... aquello me [ha] envenenao... bah!
 - *len erran duzu ioiz almadiak xotzen ziela zonbait peñaren kontra eta amorratu... 'amorratu' erraten zen?*
- Amórratu⁴⁶.
 - *eta kalakoetan zer egin bear zen kandik elkitzeko?*
- Gizónak, dénak, láur edo séi edo zómat daudén, arrápatu tránka⁴⁷ batzúk eta, xuxén almadiára yárrri; xúxen, end(e)rechar... ¡tira p'alante!
 - *eta korren egiteko bearco zien ureala xauzi, ez dea? konaino edo?*
- Bai, báí-bai-bai-bai... álxét! ólaxé...
 - *eta zer, guziek batean... eeepa!!... nola egiten zien?*
- No, generalmente... ya se endrechaba, sin sòltar nada. Bah! hace mucho la costumbre; pocas veces... tener que soltar maderos, pocas, uuuh!...

⁴⁴ Ez dago oso garbi aditzen baina, horrela izatekotan, erronkariar era litzateke hori, zaraitzueraz 'ginikan' izango baikenuke, 'ginuen' en tokako alokutibo gisa.

⁴⁵ Iribarrenek ez dakar hitz hau, baina bai *Miaja*, Pizca: porción mínima o parte muy pequeña de una cosa. (De uso general). Dirudienez, genero maskulinoaren itxura eman zion Pedrok hitzari.

⁴⁶ Ez da ongi aditzen; ez da, beraz, segurua. 'Amorratu' hitza, dena dela, Uztarrozen aditu genuen aspaldi, gazt. 'trabar', 'atascar' edo antzeko zerbait adierazteko.

⁴⁷ Sanz Zabalza: *Tranca*. Leño redondo y pulido de unos siete cms. de diámetro y metro ochenta de largo, acabado en punta para apalancar cuerpos pesados. Era un utensilio de múltiples usos en los trabajos de la madera.

- *bein Uztarrozen aditu nuen almadiara amorratzen zenean gizonek xau-zi egiten ziela ureala, konaino (gerriraino edo), eta tranka batzurekin elkitzen ziela leku gaxto kartarik, indarraldi gaitza eginez...*
- Bai, bai... egínal gúzia, indárral gúzia.
- *zuri ere agitu zaizu ote ioiz?*
- Bái-bai-bai...
- *eta non, zer lekutan agitzen zen kalakorik?*
- Núnaidén! nonáiden ugaldían! errékan, nónáiden baràtzen zé...!
- *ur guti zelarik, ur txikinetan, ez dea?*
- Ur, úr ttxíkiarekín⁴⁸, géyo, géio.
- *bai, naskiro, ur andiarekin aixago fanen zen...*
- Aixágo; pero también la vista había que llevar bien, con mucho cuidaö.
- *eta zer berze duzu kontatzeko? konta dokezu kontuxko bat balitz beza-la...*
- Ói-oi-oi-oi-oi... badút zérbait, kóntatzekó ongi: érrékan izán níz... írur edo láur aldíz, almádien péan, t'almádiak, glu-glu-glu-glu... péan, ta... almadíak pàsatu òndoreán, jarriba Pedro! arrút, arrút! Pedro... beh! chirriaö!... ya me ha tocaö, tres o cuatro veces...
- *arrut?*
- Arrút, es... arrút, en francés.
- *zer erran nai du?*
- Txúti!... txútirik zíte!
- *eta nork erraten zuen arrut kori?*
- Eeh! guk, korriénte.

Alorreko lanez eta eultziaz zerbait (Pedro Pena, 1986)

- *len, alorreala faten zenean, zer ordutan faten zintzaen?*
- Azkén erriá... Ìtzaltzú; eso para la trilla, e?
- *bai baia, zer ordutan elkitzen zintzan etxetik, alorreala fan eta egitatzeko?*
- Gúk, guáurek etxén menbí (?), áitatamén etxeán, guk báginuen... semenzéro⁴⁹ oná.
- *semenzero?*
- Semenzéro oná; Orór(s), (zuzenduz:) Orónze, Otsagabía, Itzálu, Ezkároz... kórro, kosétxa gaitzák!
- *'semenzero' zer da?*
- Ogíarären, ére-... erégittëa⁵⁰. Pues... báztuén, gúre aiták... érrían eta, gùre errían, erégitéa... egós⁵¹, semenzéro errán tan korí? el que más era de nuestro padre; aaay! al último lo dejemos a... hala! a tomar viento: ¡vaya usted al co-

⁴⁸ Hots, hasieran, inoiz esan dugun moduan, *txi-* eta *tti-*ren arteko zerbait aditzen uste dugu; 'txikin' da, dena dela, zaraitzuerazko erarik hedatuena.

⁴⁹ Iribarren: **Semencero**. Sementera. Tierra sembrada: sembradura. *Estos chaparrones vendrán bien pa el semencero* [Tafalla, Aibar]. En un proceso de 1560 que se conserva en el Archivo provincial se habla de que los venados hacían daños en los *semenceros* de Orbaiceta.

⁵⁰ Itxuraz 'ogíaren' behar lukeen hitz hau 'gariaren' baliakidetzat jo ote daiteke? ez baitzaigu iruditzen Auñamendiz hegoaldean 'ogi' eta 'gari' gauza bera direnik.

⁵¹ Azkuek dakarren **egotxi** izan daiteke hori, agian: 1º (R, Sc), echar, *jeter*.

- ño de... de la puñeta! Sí... aítá? nunca tenía cien duros, ¡nunca tenía cien duros! si veíamos dinero, gracias a los hijos.
 - *eta alorreala zer berzetara faten zintzan, egitatzera?*
- Bái-bai, egíta ta, tallóarekín ere báí.
 - *eta egitatzeko, zer artzen zinuen eskuan?*
- Zer? egitáia!
 - *eta berze eskuan?*
- Bèste eskuán? zurézko... ólaxe...
 - *zoketak?*
- Zokétak.
 - *anitz egitatu duzu?*
- Bái-bai-bai, báí-eta, tallóaz diágo, géio, ánithez.
 - *eta gero, egitatu ondorean, zer egiten zen? paxuak edo balak edo...?*
- Bálak berán(t)xagó; egitátu ta... írur-láur egún biár zutén iddórtzeko! Gé-ro, géro, ¡hála, áupa! a correr...
 - *baia lotu bai, gero loturen ziren...*
- Lótu... fájoak (...), géro lótu, fájotik fájot, idórr-idórra, edérki idórrtik éultzi(a); egitátu ta, beár zuen... írur-láur egún... idórtzeko.
 - *eta idortu ondoren?*⁵²
- Idórtu ondorén, fájoak... eín, eta geró, kárröez eta... mándöez eta zama-ríez, karréatú.
 - *eta nora eramaten zen?*
- Larríñealá! a la era...
 - *eta kan zer egiten zen? barratu?*
- Bàrratú, eta géro... zámáriez eta màndóez, ta indárraxi bat yarrí ta, hála! Aaay! atrásó ándia!
 - *indarraxiarekin zer egiten zen?*
- Indárraxiarekín, pues, ágotzá, ólaxé yarrí.
 - *xeatu edo, pikatu edo...?*
- Xeátu, xeátu...
 - *eta indarraxiak zer zuen pean?*
- Indárraxiák? pues péan zútén, dénak, oláxet...
 - *xerra batzuk?*
- Zérra eré báí, bàia oláxét.
 - *arriak edo, agian?*
- Triangulares. Oi! koér éz mintzátu bátrere; zapárt adí!
 - *baia zer ziren? arri, zerra, xerra metalíko edo...?*
- Metal, metal...
 - *kaiekin pikatzen zuen; eta pikatu eta gero?*
- Pikàtu ondóan? élki abréak, edo mandóak, eta... sárdiez⁵³: típa-tépa, trèpa-tépa... hála!
 - *kori zendako?*

⁵² Hobe genukeen 'ondorean' galdeturik, informatzaileak gure galdera ulertu eta are errepikatu bazuen ere.

⁵³ Aitor Aranak prestatu hiztegia **Sarde** ustez hitz arrunt samarra dakusagu, eta Iribarrenek, hitz hauxe zuzenki eultziarekin lotzean, zera dio: Horca de madera, de 4 ó 5 púas, para ablenyar y dar vuelta a la parva [Tierra Estella]. Azkuek, ordea, **Sardei** dakar: (BN-s), horca u horquilla, *fourche*.

- Aizéaxka! Hoy vino un gran día, pa'eso; tenía que andar aire, pa'aventar...
- *bai, xardeaz... aizatzen zen.*
- Aizátzen.
- *eta? aizea xiten zelarik...*
- Aprobetxátu, berríz.
- *...bikorra edo ondarra erortzen zen...*
- Dénak bèrexírik... agótzak ermàten ztuén airiak!
- *eta gero, bikorrarekin, zer egiten zen?*
- Kúra, bikórrak... áizatu ondóan, garbí-garbiá⁵⁴, zakoála sartú.
- *eta agotza?*
- Agótza? mándre bat zén⁵⁵, sabanadas... en la pieza; jo! ya... eztú'izaundren⁵⁶, bérriz...
- *zer? mundu kura?*
- Éz-ez! buh! múndo kóntan... atrásorik andién-andiéna.
- *bai baia orduan kala zen, ez zen berzerik...*
- Etzén ez, e? etzén módorik, etzén modórik.
- *eta agotza, non etxokitzen zinien?*
- Etxéan sartúta! d'ígual... beier ermatéko eta mándöetara, déna.
- *eta bikorrarekin zer?*
- Bikórra? zákoan sártu eta... bazén (sic) granéroak!
- *baia bildu ondoan eramanen zen errotara⁵⁷, eotzera, ez dea kala?*
- Errótara eió, ta... ógia étxen ere egín.
- *zure errian, Orontzen, bazen errotarik?*
- Bai, bai... ah! orái eré báí, bádirá, bàia... no se emplean...
- *eta balleko erri guzietan ere baziren errotak?*
- Bai, bai; errí guzietan... bázen erróta.
- *eta zu fan izan zira errotala, bikor eotzera?*
- Bai, bai...
- *oritzen zirea errotak nola eotzen zuen?*
- Ermán, idorrá, garía... prest, preskó... frésko etzén iótzén iyón ere; gária éta... zálkëa eta... garagárra. ¿A moler? el grano iba seco-seco del todo, muy bien... si no se recalentaría todo, y todo perdido.
- *eta bikorra nondik sartzen zen eotzeko?*
- Badíra... errótak; ói, errí oitán? dénetan báda erróta.
- *bai baia... nondik egotzi bear zen bikorra, nola eotzen zen... konta dokezua?*
- Óri? atrásó... sí, sí; en piedra se molía.
- *bai? nola zen arri ura?*

⁵⁴ Honek lehenago aipatu 'arrole/arbole' arazoa oroitarazten digu, 'garr(b)í-garr(b)ía' aditzen baita gure ustez ia gehiago idatzi dugun *garbí-garbiá* baino.

⁵⁵ 'bat zen' hori hitz bakar bat bezala aditzen da: 'batzen', zaraitzueraz bitxi xamarra dena.

⁵⁶ Geroaldiak egiteko aditzari ezarri ohi zaion atzizkiari dagokionez, honek *-tu / -du* gisako bukarak dituenen, ibarreko iparraldera beha dauden *-tren / -dren* gisako lagin batzuk ditugu Orontzen *-deitren, sartren eta izaundren-*, eta baita hegoaldera so dagoen *-tien* bukaerako bat *-prestatién*, hain zuzen- bitxi xamarra iruditzen zaigun *xaustren* batekin batera.

⁵⁷ Oraingo honetan ere, hitz hori erabiliz '-errotala' esan behar baikenuen-, kutsatu genuen informatzailea behar ez zena esanarazteraino.

- Nolá? áu arrí bát, arría káu, eta... au dágo (...), béti géld(i)rik, ta bérze àrri bát, gáñan: rápa-rrápa-rrápa-rrápa-rrápa-rrápa...

- *bueltaka-bueltaka... eta gero, irina, nora erortzen zen?*

- Zàkuetrá... zàkuetrá.

- *eta arri kura, zerk mogitzen zuen?*

- Errèkako urák? exér... igártzen zutén... úra, medídan, neúrria, eta... kolá-xet zen.

Eultziaz, errotazainaz eta argia ezartzeaz zer bait (Severo Azkoiti, 1991)

- *Eultzia egin duzu?*

- Ah! eltzíak? báí-bai; egin dugu éltzi⁵⁸... bèiekín... bi páre béi, eta màndo bát... hála! eultzí ze⁵⁹; lárrin txíkin batzúk... hála! oooh... kúra báí-bai, báí-tzen... kúra zén azkéna.

- *gogorra zen?*

- Beh! fuérte buelta bat, fuérte buelta bat; ègun guziá dózna bat kargá... gar-, gáirrendáko... bálendáko.

- *eta gero errotala eraman...*

- Ah! baginué erróta, errían, bai... báginue; baiá ya fastídiatrik dagó!

- *errotazaiak, anitz kobratzen zuen?*

- Bakótxak béra... eótzten zuen, bakótxak bèra-bérek... egótzten zuen, kan, lénago; géro, géro yá bazén errotazái bat. Ta géro yá, árgia, exéri zelárik, yá errotazái bat, ta argiàren kuidazalé bat... báginuen. Oooh! baia, argía, argía exéri zén... oooh! ník izánen nituén... ógei urte, zére⁶⁰ nituén, exéri zelarík árgia. Ta orduán, orduán etzén... ikústeko, ikustéko... sùkaldeán, egíten gi-nuén aárgi, pínoz; pínuak egózten zíren...

- *lerrak?*

- Lérra, lérra; ta géro, albária⁶¹; bizpúr urtéren búruan, ustéltzen zén kúra, ta barátzen zén albária... gárbi-gárbia; kúrak arrànkátú, ta hála! artséko... artséko píka; àrgitokiá, argítoki bat... konén gòrata(r)zúna, kála-kála redóndo batekín... kán, argía bíztirik, ikústeko sùkaldian.

- *'pika' erran duzu?*

⁵⁸ Azkue: **Eultzi** (AN-b, BN-s, R) : parva, conjunto de haces que se tienden en las eras, para trillarlas : *airée, ensemble des gerbes qu'on étend en une fois sur l'aire pour les battre*. Severok aldi honetan 'eltzi' erabilia ere beste une batean 'eultzi' ahoskatu zuen, azken era hau Pedrok ere inoiz erabili zuela.

⁵⁹ Iragakorreko agintera dela-eta, ustez pluraleko bigarren pertsonako 'zie' laburtu baten aldaera izan liteke 'ze' hori, 'zuek' izenordeak 'ziek' eta are 'zek' eman ohi duen bezala.

⁶⁰ *zere* hori, 'zera' makulutxo ezaguna izango ote da?

⁶¹ Azkuek eta Iribarenek **Albar** dakarte; lekeitiar handiak honela: (R-bid), albura, la parte superficial del leño de pino : *aubier, la partie superficielle du bois de pin*. Eta idazle tuterarrak era honetan (4. esanahia): En el valle de Salazar llaman *albar* a la madera blanca que rodea la médula de los troncos de pino o abeto (...). 2003 urtean Ino Andueza anderea zera honetaz galdekatu genuelarik, 'albaria' hori Azkueren hiztegian dakusagun 'argitoki' hitzarekin lotu, eta zera esan zuen: "*Argítokía*, así como ahora hacen ¿qué te diré? de estas cosas que se hacen en... forja y así, y tenían abajo tres patas, y arriba tenía un redondico y allí iban cuatro o cinco cosicas, pa que no caería la tea al suelo, la luz al suelo. Y luego, pues, como un planico que quedaba y allí, la brásica que echaba quedaba allí. Y había unos *argítokiás*, eran fijos, pero otros, podías subir y podías bajar; sí, si querías la luz más baja, si querías la luz más alta, y aquello ponías en un rinconico al laõ del fuego, en la cocina, sí. Y aquella teníamos la luz hasta que vino la eléctrica; y aquello se encendía, era la pura tea del pino; y eso, se hacía estillás (sic) pequeñas... y se ponía, pues en el tederó, tres-cuatro ponías y claro, pues te daba mucho...". Azkuek, baína, tresna hau dela eta, oso adierazpen laburra eman zuen: **Argítoki** (BN-s), candelero, *chandelier*.

- Una píka pues... trónköa, trónköa egín estríllaka, estíllaka-estílláka? gèro aártseko... ikústeko... Árgia deitzén ginuen, árgi.

Santa Krutz eta Ama Birjina Argiloakoa (Severo Azkoiti, 1991)

- *kemen, Orontzen, nor duzie patrona?*

- Patróná? urrián... urrián.

- *urrián? nor da patrona?*

- San Kósme-San Damián, [urriaren⁶²] ogéita... ogèita xéi, ogèita zázpi... egúnian, fétxara. Baia, órai, órai zélebràtzen dá, kan, idúritzen zaikúlarik, y... festák orái ìzan zéren... lénágo iza(n), órduan, fèsta guziák, dénbrara... gàx-to zéla, kanbiátu gintzán a órai. Orái duéla... ógei egun igársi⁶³ gintzán, bai... Yeeh! kén kanbiàtu drá, èrri guziétan menos... menos Ótsagín; Otságin, kórr eztié kanbiátzen, kor dié urrián, zórtzi-...garrén urrián, zortzígaren egunian, kór eztié kanbiátzen.

- *eta San Kosmek eta... badie ermitarik?*

- Ez.

- *Otsagikoak faten dira Muskildara; Eaurtakoak Ama Berjina Xurira, eta ziek?*

- Gu? lénagó... mayátzaren ìrurgárnian, fátan gintzán kán, Sànta Krútze, bàginuén ermíta txikín bat; kan, xéi guardàtzen ginuén, eún kúra, baia géro yá, géro yá... jéndia yá aflójatu, aflójatu zén, kònke báte⁶⁴. Orái ermitára dagó... des-, derröitrik, lúrretik dagó ya, éroririk... dágo.

- *eta Sartzekoak faten dra... Argiloa edo Argiloain edo, nola da?*

- Fatén dra, fatén dra uáño... Àrgiloára; Sàr(t)zekuák? Ibiztáköak ere báí, faten drá...

- *ioiz egon zira zu kan?*

- Ergiloán? bai... bída-írur urtérez egón niz ni, Árgiloán ere.

- *nola? goizean goiz elkirik?*

- Bai.

- *kurutzekin eta kola?*

- Kurùtzekin, Ibiztákuak... beh! Ibiztákuak eta Sártzeköák juát-...; gú ez. Úrte bátez fan gintzián, ùrte bátez edo bí urtéz fan gintzán, kára, Argíloara, juán gintza; ya góizián... ártu... askáriak ártu ta hála! kan... kán xátra. Kàra fán, mezará, mezàtik élki ta yá egordíköan hála! bazkáltzera!

- *jende anitz faten zen?*

- Bai... juáten zen, bai.

- *musikarik eramaten, sonatzen zen?*

- Éz-ez-ez, batre.

- *eta krutze bat edo...?*

- Kùrutziák?... Sárzekuék.

- *bidean errezatzen zen?*

- Bídian erréztzén; pues, létaniára... Bueno, pìde (sic) guzían ez; ya... Xár-tzerík èlkitzéakoan, létanía yá... bukàtu ártio, kantátuz, jéndeartía yá. Ya, bukátzen zelarík létaniára, pues batre.

- *eta gero? ermitala ellegatzen zelarík? mezara?*

⁶² Horrela zaraitzueraz, bestela 'irailaren' idatziko genukeen.

⁶³ 'igari' da hori, noski, hitzak pairaturiko errotazismoaren ondorioz.

⁶⁴ 'batei' aditzen dela iruditzen zaigu.

- Ellegátzen zelarík mezára.
- *eta ondoan? meza bukatu eta?*
- Aah! pues, mezá bukatu... ondoréan? Ìbiztáko eta Sàrtzeköök... xóka kál-bala⁶⁵; arriák tíra, bàdaki? zènda (?) zerbát? ta hála! abér! bai. Eta, órduán, dènb(e)ro káitan, Ibiztáköek eta Sàr(t)zekuék, xokátzen zién kàlbalá, abér... ólio, gastátzen zéna, èun kártan kán... ematéko... pues... ah! pues ta sakris-tán ta Ayùntaméntu ta... abér, abér nórk págatzen zuen; abér Ibiztákuek edo... Sartzékuek págatzen zién ólioa. Mía! zé kostúnbrea zién!
- *kalbala xokatu, bazkaldu ondoan egiten zien?*
- Eeh! mezátik elkíta.
- *eta ondorean, bazkaria...*
- Ah! òndorián bazkária.
- *eta bazkaria bukatu eta gero?*
- Ah! pues kán rée- (zuzenduz:), ráto bát igaré ta halá! etxéa.
- *eta zonbat denbora bear zinien, oñez, kara ellegatzeko? bi oron edo irur?*
- Ah! bí oron... Sártzerík bai; bah! kán nonbait... bí oron. Pues bai...
- *orduan zu urte batez fan zintzan...*
- Bída edo ìrur urtérez ní... ní egónik nágo án; ah! baia orái fuàten drá, bàia fuatén drá... goizián, eta órai, baitágo písta... kàradrártio, kandík igàrtzen baitá pístá bat... pues e... artú kotxéak eta hála! mezára; kán méza... méza éman... ta etxéa, bazkáltzra. Eeh! ézta lén bezála, ez...
- *fiteago bukatzen da orai, e?*
- Orái fitiago, orái fitiágo... egíten da. Kònke hála!

Inoizko bizimoduaz zerbait (Severo Azkoiti, 1995)

- *zure gazteztutuan zer egiten zinuen, zertan okupatzen zintzan?*
- Zèr egíten? aaah! erégin... garí, patáka, eta... èta kóri! bìzi izatekó. Zeátzen ginuén... béi, amabórz, amabórz-amaséi... xégun, bei, èo... xéi, xéi-zazpí... áuntz; géro... árdi ere báí... kan, egíten ginuén, guziékin... auntzáraldí bat⁶⁶, guziák xúnto! ètxe guziénak! bakótxak, ízan... dokéna bezála: xéi, zázpi, zór-tzi... o a lo mejor írur, xégun, áuntz, bezínberze... árdi, ta kalá, pues bízi izan, bàia gáizki.
- *baia gose ígar ez...*
- Góse ígar ez; lan ánitz... lan ánitz egíttén, akáitzen eta... ta lán egíten ginuénak gúti prodúzitzen.
- *eultzia egiten zinien?*

⁶⁵ Hots, gazt. 'a la calva'. Hona Iribarrenek joko honetaz emaniko adierazpena: 'Juego popular en Pamplona, Zona Media y Valles montañoses que consiste en lanzar una piedra cilíndrica contra un objeto, ya sea taco de madera, ladrillo, etc. // En el juego de este nombre, denominase *calva* a la acción de tirar al suelo el ladrillo o bote, o de romper la botella que sirve de blanco'.

⁶⁶ Azkuek hitz hau ez baina, **Auntzalde** (R) dakar: rebaño de cabras, *troupeau de chèvres*. Ino Andueza mintzo: "Auntzaraldi? las cabras... se recogían y, mira, al ir por las casas, en todos los pueblos de por aquí, había cabras y ovejas; y a lo mejor una casa tenía media docena, la otra tenía una docena, y se hacían... en días el pastorío; si yo tenía cuatro ovejas tenía que hacer dos días de pastorío, y si la otra tenía diez tenía que hacer cinco días de pastorío, y eso... y se llamaban a la mañana, el ganao se llamaba pues por voz. Llamábamos, pa las ovejas llamábamos: *ardíak, ardiak!*... y decíamos a qué sitio iban; sí, salíamos a la ventana y llamábamos *ardíak, ardiak!*... y nombrábamos el sitio a donde iban (...) cara al puente, muchas veces decíamos: *ardíak, ardiak! Osidealdeá!* que era... el sitio que llamábamos Osidéa. Y a las cabras les decíamos: *auntzák, auntzák!* (...), *ardíak, ardiak! Zùbialdiála!*... o *ardíak, ardiak! Làtsun-nerrekála!* o... así (...), *Làtsunérreka*... que es un monte que hacían mucha cal, y... *Làtsunérreka*.

- Éultzí? bai, báí-bai; aaah! ya que... eultzia dá, bí bei-páre... bueno, ídi ére bàginuenék, gú(k) baginuén ídi-pare bát, bueno, gúk bazáuden... bat, bída, írur... láur, láur ídi-paré, kalá, bazeón; bèrtze kuék... Géro yá, yá idíak e... géndu gitzan béiez; bí bei-páre ta... eta mào do bát, éultzian; eultzí batzuk, eultzí batzuk... eee! txikín, eta kostátzen dá esplíkatzëa. Yá-ya... indarráxi batzúk gaxtó, ezpaitzién... ezpáitzien pìkatzen bátré... aaah! pues étzen igaretzén, etzén igaretzén gosèrik éz, bàya-bàya-bàya aaah!

Géro... berróixko⁶⁷, zèrtzen ginuén, dèitzen ginuén, aitzúr, aldapétan? aitzúr... ta án, ornigéro⁶⁸, bàakizú zér den ornigéro? ez; pues... mátak, mátak ebáki, eta... exér mòntio... bakótxëan? tal como... káu baño àndixeagótt...en bát, larrè xe át? ta... kúra guziá áitzur, eta géro... géro tápa, údan? ya, ya... yá tapá, txúku zegól-, dagólarik kóri? tapá, ta sú emán, eta kúra... zera, lúrra, zèrtzen báitze, érretzen baitzén, kurá pues... gárien egitekó, ta... ya, trabajátzen zén ánitz bayá, bàya gútxi, gútxi egit(t)én.

Géro béiekin ere báí, làntzen zén... pináki⁶⁹... makínak... pínakíxko ba(t)zúk, baitzén, kaiekín... hála! làntzera! Ta minerálerík, dèmbra koitán, etzén minerálerik kán, eh! bátre! bátre... ardí, ardí ginuének –zomáitek baginuen árdi– barrérak, bá(t)zuk egiten ginuén, ta... artsètarík sàrtzen gintzán kán, ta lekú batián, bí gau; geró... geró kàmbia berríz a... àratxéago, ta hála! géro kúra gáñen egín! aái! xítèn zén, bàya kónek (!) xítèn zren kán, bai, kán eta géro, berróixko erráten ginuén koitán ere báí, bàya eeeh!... Total, trabajátzen ginuen ánitz... béti trabajátzen eta... eeeh! deús ere!

- eta 'berroixkoa' zer da?

- Berróixkõa? pues... lúrrak laderétan, ézpel eta... elkítzen báitze, ezpélak ebáki, eta exér... kála, ornigero koyek, erráten gí-ginuen... kóek; ta géro kúrak tápa lúrraz ta, su emán, ta géro erégiteko; ta kúra... pues, abónotakó gáriarendakó, an xítèn zén ónik, gária xítèn zén...

- len 'pinaki' elea erran duzu, zer da kori?

- (gaizki ulerturik) Pináki? pináki... lérra pinõá! lérra, uskaráz es lérra, pino... Pues koyék, zurtáko, sàltzen zién, ta trabajátzen... zién zurá, ta géro almádiak it(t)éko, zur káitzaz; ta géro almádiarekín, neguetárik... exértzen zelárik... zera, barránkõa... goití, ta andítzen zelarík, halá! zúrak lotzén zren; ba-

⁶⁷ Azkuek zera dio: **Berro**: 4º (AN, BN-s, R, S), tierra que de nuevo se labra, *terre qu'on laboure de nouveau*. Ino Anduezak dioenez horri, gazteleraz, 'artiga' esaten zaio: "Artiga llamábamos, pues... escocas un pedazo de monte, lo escocas –escocarlo es cortar–, toda la mata, como debería (sic) para sembrar trigo o algo, y luego pues esa leña quedaba... tendida por el suelo; y esa leña se quemaba; y después, a lo mejor, había... corros que no se quemaban bien, y amontonabas leña en aquel pedacico, y hacías el orniguero, para ir abonando (...). Y quemabas, hacías, con la azada, hacías unos tormos grandes, tepes llamábamos, y con aquello tapabas el orniguero; y hay que estar cuidándolo porque... conforme se iba quemando la leña, salía el humo, a lo mejor, de los laõs, y pa que no saldría la llama, ibas y pretabas, otra vez (...)". Interesgarria izan daiteke, adierazpen honi amaiera emateko, 'escoca' hitza Azkueren hiztegian agertzen dela jakitea: **Eskokatu** (R, S), cortar malezas por medio de un hacha, abrir un campo para la siembra, valiéndose de azada : *couper les buissons à l'aide d'une cognée, défoncer un champ avec une bêche pour l'ensemencement*.

⁶⁸ Iribarren: **Orniguero** → Hormiguero, en el sentido de montón de hierbas, broza, paja, matas secas o ramas de boj que, cubiertas con tierra, se queman en los barbechos para abonar el terreno. [Oroz-Betelu, Navascués, Estella, San Martín de Unx, Salazar]. En Fustiñana, *forniguero*.

⁶⁹ Iribarren: **Pinaqui**. *Máquina de Pinaqui*: Apero; arado sencillo, compuesto de una reja puntiguda y una larga vara [Idoate]. El nombre recuerda a Salvador Pinaqui, quien, a mediados del siglo pasado [XIX. mendearen erdi aldian, jakina], tuvo una fundición y fábrica de maquinaria agrícola en el barrio pamplonés de la Magdalena, en el Molino de Caparrosa.

dakízu nóla... lotzén zren? hála! Zaragòzaráltio! bah, orí bazén bai; hála! ugáldia, ugáldia bárna, hála!

Almadien inguruko giroaz zerbait (Severo Azkoiti, 1995)

- *almadietan ebili zira?*

- Ez, ní eníz, ní ez élbí... almadietan, ez.

- *eta ikusi berze batzuk ebiltzen?*

- Báa... ¡hombre! bai. Orái, erràtekó, erràtekó élebí nizála; egún batéz sàuntsi gintzán... kan, Oróntzeko batzúk baitzién zúr, eta igánde zíre; kònke... yá lagùntzen gíntzan, bah! pues-pues báí, ordúan gàzte batzúk, kònke... Orònzèrik, Orònzèrik... Xàrzeráño, láur, láur kílometro; láur kílometro ùgaldetík, almadiáz xáuntsi gitzán baia, yáökórik éz.

- *Orontzerik Sartzeraño laur kilometro solo?*

- Eztáo geiagó! Étxiparzará (zuzenduz:), Èsparzará bída; Esparzàrik Xartzéra, gixála... bèzte bída? láur? láur edo kàla.

- *baia lenik Ibiza...*

- Ibiza len; e... Ibiztá pai (sic), án dagó... bueno, apálxeagóto... Xarzéko présará. Ordúan xáuntsi gitzan baia yáögokórik ez; baia txíkin gintzalarik... kan, egoztén baizitién... almádiak egiten báizitién yá... lótrik eta... uáldian? kán zaudelárik, almadiétran (sic), barné sar, gatzé gintzalarík bai, eta tréma⁷⁰ ta, baiá, lótrik záuden, almádiak, bai.

- *oritzen zira nola biltzen ziren zurak, nola lotzen eta...?*

- Nón pilátzen tzién? pues... lerrák e, góittirik bórdak... zértzen báitzién; órai ere báí, déitzen báitia bórdá, pues... pinàre bát... egótzí, ta zúrak trabàjatzen zrén... kála, aizkurekín, eta... aizkurekín tràbajatú... pues íe prímbèrán, ya... yá dénbra ontán. Kònke géro, udán... kan, àbenduán o... abèndualáko, y... irágòn... almadiéruék, [zurak] egòn ziztén⁷¹, ya... atàderuéttra fáz[izten?], eta kán exèrtzen tzién, pues... zurák, trámo dèitzen baitzién... xégun: anítz, ánitz pues... zúr(z), trámo bákotxeán dèitzen baitzién, a lo mejor, amaíur... amaláur zúr, ta ógei eré bai, xégun... mé bàlin bazién, ógei ere báí, izàten zién.

Kúrak... eskinetán, guziák iguál, e? géro kúrak, barrénatzen zitién ta kúra xáro, deitzen báitzen, urrútxa, badákizie zér den? arbólea, ‘avellano’; ‘vara’ bátzuk... kúrak ebáki, eta biurkàtu fuerté, eta kaítaz lòtzen zirén... zúrak; barríl⁷² bát ebiltzen baitzén, tal como... kén giltzék? zúrak ¿verdad? ken, eztágo ez, xiláö, baiá, tal como, a lo mejor, amábi, amaíur... nónbaitt é, kebén alaxét... iguál eserí ta, kebéndik... trànka bát, altzinián, ta géro bèrre bát giblián, tal como... láur, borz, xégun, xei métro zur bakótxak lúzetarzún, úrak lòtzen zirén, xàro kontrá, ta halá! Géro... remo bát, altzinián, eta después... puntérua, hála! ugáldetík géinbéra!

- *altzinekoa zen ‘punteroa’?*

⁷⁰ ‘rema(tu)’ izan daiteke hori –‘arrauncan egitea’, alegia–, gure ustez.

⁷¹ ‘zitezen’, alegia. Bonaparteren *Études*... izenburuko lanean, ‘Subjonctif Passé’ delakoaren baitan, ‘zten’ irakur daiteke, Severok emanikoaren era laburtua, antza.

⁷² Sanz Zabalza: **Barrel**. Leño de haya recto y limpio de unos ocho centímetros de diámetro y de la anchura de un tramo que servía de eje y soporte sobre el que se ataban los maderos. Lucas Senberoz espartatarrak, haatik, ‘barril’ eman zigun, Severok bezalaxe.

- Àltzinékua, àltzinék(u)a puntéroa ta giblékua deitzín (sic) zitién kodérua, bai. Kláro, zúrak... mé balimázren; orái, zúrak lódi bàlimázren, izàten zitién bi puntéro ta... bí kodéro; mé balimazén, püntero bát eta kóderoa. Ya... áníz... zúra, lódi, bàlimázen, pues altzínëan... bi, bí puntéro... bàya zúrak... lódi bàlimázren, lotzén zirán... xírgaz, xírگا... alánbrezko... xírگا kóitaz; zèrén, a lo mejor, borz, séi zur sólo, óiek... geró kóri ezéitteken... ezéitteken -xáröa, dèitzen báizien-, ezéiteken lótu koitáz, zèren yágoko lòdi anítz!...

- *eta xaroak zer ziren? urrutxez egin zerbait?*

- Bará batzúk... urrútxa, arbóle urrútxetik elkítzen zíra(n), petík góra, luzé-tarzún, tal como... kéndik... gòit(t)iañó, ta biürtzen zíre ta... ta kórtaz, lòtzen ziré.

- *koiek ziren xaroak?*

- Korí xáröa zen, euskáraz xáröa.

- *eta almadiak zer lekutan egiten ziren?*

- Pues... uáldiaren baztér batián.

- *errian berean?*

- Bai, Oróntzen, prestátzen zirén, zubú bat baitagó... bakízu zubía? pues... goittíko áldiala; ah! ordúan, ordúan... bérze... bérze fórmatan zégon kúra; ordúan zégon guziá ordóki, ta... kortáko zegón, óngi zego! ta kándik hála! baia... géro pues yá (...) amòntonátu kán, árriak eta kontú?... bai.

- *orai ez dago len bezainbat ordoki...*

- Oh! ¡bien!... orái, eztéit(t)eke orái kán, kán ebíl almadiárik; eztéiteke... almá-diárekin... oh! lotzén zirán, urtióro! egít(t)en zirán kán... álmadí(k), urtióro!

- *eta urruneneko almadiak nondik elkítzen ziren? Itzaltzurik?*

- Eh! Izáltzun yá ez; ya, ya... Otságirík, yá Otságin... bah! gútti; yaguéna Èzkaróze, Orónze... edo Sárze, Górza...

- *eta xateko, zer eramaten zien?*

- Almadiàren gánëan, xatéko? bai, ermáten zirén, yá arrankátzen zrelárik, egunéköa edo kalá... bayá, yá kándik arránkatzen zrelárik, yá xaunstén zirén... Arbàionéra, ta Àrbaiunén... ya... gáu ít(t)en zirén, Íson, baitzrén... bí-da, írur étxe, zér? zé záuden kán? bída-írur etxé... kán lo egiten zién. Bàya... geró án sartzéko Àrbayunén? bazien mugá bat, nòrarártio bear zuén egón... úra, ezpalímazuén rèbajátzen... úra, almadía etzén, etzrén sártren, e? Arbayú-ne; ya, yá bazién señale bát, ta hála! (...), ordúan, ordúan bai. Pues báí, kán gau íten zien ánitz...

- *izanen zien presaren bat edo kalako zerbait, ez?*

- Eéz! kán etzién déus ere; bai, Arbayúnen presá bát, ba... bai ómen zinuén⁷³... baia, bàia gáxto, e? gáxto... émen⁷⁴ zirén kán. Ah, kan, almàdiará, béra, puzká bátëan, euztén emén zíre; eéz emen zín yótera ígaretzén, presá kura. Geró, baztér batétárik, almadiérok elkí kanpó, eta lastérká, ái-eta... apaléko al-dían, otra vez, brínko batéz, hála! almadiára, sártzen emén zire.

- *bazien non baratu?*

⁷³ Bitxi samar deritzogu Severok zukako era alokutibo hori eman izanari, elkarriketa guztian barena era indefinituak erabiltzen ari zela kontuan harturik.

⁷⁴ Lehenxeago emaniko 'omen'en aldaera dugu hau, geroago ere ageriko dena, Zoilo Moso otsagiarrak ere inoiz erabilia. Bitxi xamarra ere iduri dezake, agian, e-ren aldeko asimilazio honek, zaraitzueraz ohikoak ditugun 'oron', 'odoi' eta hauen gisako besteren bat gogoan izanik. Uztarrozen, aldiz, 'emon' aditurik gaude: *eta erráitan èmon niézun: amá, tzíntzak!* (Fidela Bernat... FLV 85).

- ¡Bien!... baratzéko... Arbayúnen bátre! etzién parátzen.
- *non baratzen ziren orduan?*
- Ah, pues... kándik yá elkítzen zrelarí(k)... Usúnen, baákizi nún da Unsú?⁷⁵,
pues yá... yá Usúnen; eta yá... Usúnen, èser zién, esèrtzen zién, bì almadía
bátian; bí almadía bátian, ya... ya, obéki, urá, ya, obéki, ùgaldíá yá... ánitza
(...), bai. Ya... yá kándik pues óngi, xaustrén⁷⁶.
- *eta xatekoa non eramaten zien?*
- Aah! xatéköa? ah, pues... alfórja batzúretan, almádián! bí barréna èse ztién,
eta... paló batzúk, onén... gorátarzúna; bíak kála, goittirik... lótrik; lotrík
ta... aièn gañán, hála! esértzén tzién alfórja ta espaldéro ta gùziák eta hála!
- *kalakoari Errongarin erraten zakoen 'ropero'.*
- Ropéro! bai...
- *Zaraitzun ere bai?*
- Bai, Zaitzú⁷⁷ eré're báí, ropéroa⁷⁸.
- *eta xateko, zer eramaten zien?*
- Ah! pues ya... a lo mejor... pues áuña, edo axúri, ségun...
- *eta migák?*
- Migák? bah! migák pues e... ostátuan xàten zirén; migák? kaxuán⁷⁹ zópa,
úxkára, e? bakìxúgu! kàxuän zópa; migendáko kaxuán zópa, déitzen dugu.
Kaxuán zópa, bai, bilgorrárekín! oh!... xán dugu báí, oitárik ánitza.
- *eta lukarika, txorizo eta gauza koiek?*
- Aah! bàia... e(t)zén ellegátzen txorízotáko, pai (sic), kàxuän zópendáko,
yáa! kàxuan zópa... baratzúri; bàdakúzi (sic) zér den baratzúri?
- *bai; eta kaxuan zopa, nola egiten zen?*
- Nòla egíten? pues ordúan, bilgorrará, bilgorrára úr⁸⁰, bilgórta edo... edo txúla-
úrín... égin; kúra ya égiñik zaudelarík... egóotz, egótz úr, kála, eta... irákí mi-
ttikáxko bát, irákitu ártio, súan; gèò yá irák(i)ten zelárik, egó(t)z... egótz... ógia,
ógia egínik... zopá, zopá egiñik... kònce géro kúra... kúra bénga-bénga buélta
éman, bèrotu ártio; yá berótrik zegolarí, ógia, hála! xan; ta ónik, ónik e? ónik.
Oráí bilgórrarekín eztá xàten kaxuán zopárik éz, ez, eztá... xàten; beá, dénb(o)ra
oitán... etzégon dirúrik ére eróstecko oliorík!... ¡eh, amigo! dénbra káitan...
- *eta bilgorra, zer da?*
- Bilgórta? ardí-estea, ardí-zakíl? eta... barné, oooh! kála, téla bat, axúri-
ete'at⁸¹; korí... korí egit(t)en dá, bí... giltzurúneta, gauzá bat zúri-zúria,
esé(r)tzen báita; korí, kóri úrtzén da; kòri dá... korí... ordúan, gísatzekó,
zen; oráí ere badá báí, kóitarik ere bilgorra; bueno, eztá saltzén oráí yá bilgo-
rrarík...
- *oraiko jendeak olioarekin egiten...*

⁷⁵ 'Ba(d)akizu', 'den' eta 'Usun' itxaron zitezkeen esaldí honetan, gure ustez.

⁷⁶ Bitxi iruditzen zaigu *xaustren* hau, itxuraz 'xaustu' batetik dena, ibar honetan 'xauntsi' moduko aldaera askoz ere hedatuagoa egotean, zeinetik, kasu honetarako, 'xauntsien' izango baikenukeen.

⁷⁷ Ibarren izena gehienetan laburbidurik ahoskatu ere, halako batean osorik eman zuen Se-verok: *Zaáitzu bállea, bai, Zaráitzu... Salazár! uskárax Zaráitzu!*

⁷⁸ Orduan ez zitzaigun burura etorri Otsagin, tresna honetarako, aditurik geunden 'asto' hitza.

⁷⁹ Ino Andueza andereak birsendotzen du lehendik genekiena: "el sartén, en vasco, *káxuá*". Izan ere Lucas Senberoi ez espartatarrari, duela zenbait urte, "decían *káxuan zópa*... sopa de sa(r)tén" mo-duko esaldia bildu baikenion.

⁸⁰ 'urtu' da hori, jakina.

⁸¹ 'axuri-este bat' ote da hori?

- Orái, órai óliorekin.
- *eta txula-urina, zer da?*
- Txùla-urína? txulák, txulák kaxuán... pues zértzen zrén... freir, ta án elkitzen zén úrína, úrin bát, ta... eta kúra, pues kúra gíxatzekó, eta txùlará, géro, ogírekín xátekó.
- *urina zer da? 'la grasa'?*
- Grásará dá txúla; urína dá, dá grásara, bai⁸².
- *eta bilgorra, 'sebo'?*
- Bilgorrá 'sebo'; xebo, bádakixu zér (...), beruá, bílgorrá, eukáraz bílgorrá, sebo⁸³.
- *len erran duzu nola saunsten ziren almadiak, baia ur aski ez baldin bazen? ugaldeak ur guti eraugitzen zuenean?*
- Ah, pues... uáldia, eúri egin ártio, géldiik! yá prestátien xíñue⁸⁴, uáldëa... andítzen zelári? ordúan almadiátzra, bai; ah! txikín zegolárik ugaldea ezéiteken almadiá!
- *bazen presaren bat goitiago?*
- Préxa? Eskarózen? bai, èrri guziétan badaó présa, Oróntzen ére badagó, zubiaren pèko aldián, badágo préxará, zeméntoz eginík... Ezkarózen ere báí, erri guziétan; nóla... dénb(o)ra káitan, báizen... erróta, èrri guziétan, garía eótzén, eta ogía... egíten ginuén étxen, ogíak egíten gintzán, bai... èrri guziétan bazégon... errótara.
- *eta almadietan, edateko zer?*
- Arduá! oh!... xakuétan, botárron batzúk, bueno, xáköa bádakizu zér den... xakóá? pues... xàkuetán; aaah! almádierioék (sic) gastátzen zién... ánitz árdó!
- *gorri ala beltza?*
- Górrí, górrí!...
- *ardo gorri naparra?*
- (gaizki ulerturik) Ah, txapárra goiztárik, goiztárik txaparrá.
- *bai? eta zer zen kori?*
- Txapárra? aguárdienté; bakúzi⁸⁵ zér den aguárdiente?
- *ah, 'txaparra' erraten zaio?*
- Bueno, aguárdiente ta txàparrá... eztakít bat dén edo bída dén; aguardiéntia, egíttén dá... ardúa elkí, eta egít(t)en dá príxarekín⁸⁶, egít(t)en dá...
- *prisarekin?*
- Ba, len, orái yá éz; len, Lédian, ník bainuén tío bát, Èsparzákoa, baizuén biñá, kor... yenerál? pues... arduá egíttén ziénék denbóra koitán, pues bakótxak étxen, ta... geró egíttén zién, agúardiente egíten zién; éztákiet nóla egíten zién pero egíten zien, ah! eta ónik báizen.
- *Liedena izenarendako Ledia erran duzu? uskaraz Ledia?*

⁸² Azkue: Urin: 1º (AN, BN, L, R, S), manteca, grasa : *beurre, graisse*.

⁸³ Ino Andueza andereak "el sebo igual en la cabra que en la oveja" diosku, bai-eta "en el cuto, la manteca más fina que el sebo" ere.

⁸⁴ 'xinuen' da hori, gure ustez, lehenago esan bezala.

⁸⁵ 'ba(da)kizu' da hori, noski, *i* eta *u* bokalen arteko txandaketaren ondorioz; ez zuen gainera Se-verok horrelakorik behin bakarrik egin.

⁸⁶ 'prisarekin' ote da hori? hala dirudi, testuingurua dela-eta.

- Lédia, bai, Lédia.
 - *eta erran duzu ere aguardiente egiten zela...*
- Pues... ardúa, ardúa egín ondorian; bueno, ardúa egín ondorián... bináda⁸⁷, egít(t)en zie; ardúa... àrdúa elkí, eta... barátzen zéna... barátzen zen kozkórr arek, matsáren... kózkor eta guziák, egòzten zién úr, ta kúra ferméntatzen zuén, kúra élki; geró, barátzen zén... karén... guziékín? ordúan egìten zién agúardiente, bai... ta ónik egìten báitzien.
 - *kori artzen zen gosaritako?*
- Góiztarik.
 - *kala zen kostunbrea?*
- Bai, kóri kostúnbre zen.
 - *orduan ez zen artzen kafe eta ezne eta gauza koitarik?... (hurrengo kontaezan darrai)*

Inoizko elikadura-motaz (Severo Azkoiti, 1995)

- *zure gaztezutuan, txaparraz landa, ez zen kafe-eznerik edo artzen gosalzteko?*
- ¡Bien! dén(b)o)ra gaitán káfe... káfe deséienatzéko... ezén ellegatzén.
 - *eta aur-denboran, eskolala fan altzinean, zer artzen zinien?*
- Zer? pues altzíneco... altzíneco gábian, bába bádakizu zér den? pues... egòsten ginuén bába, ta páta)ka; eta... kúra guzía, yá prést altzíneco gábian, eta... igár, prénsa-pùre batetárik, ígare. Eta... birámon góizian xéiki? eta... beró? eta, eta kúra xàten gínuen; kúra... gixátu, eta hála! emáten ginuén... bizpúr remojón... obí⁸⁸, kúra xán ta halá, eskolála, eta trábajátzeán e bá) ká)rekin... aá! fatén gintzan.
 - *baba-purea, e? goxoa?*
- Ooh! xatén gíñun ánit)z! ordúan, órduan... órduan étzeon kaférik, deséiu)natzéko dénbra gaitán.
 - *eznerik ere ez?*
- Ah! ezné gutxí! ezné gutxí; béiek, bát balímazinuén... étxen, bàlin bázien, eznégin⁸⁹ bàrin bazáuden, to... (?) edo áuntzak, ere bá)i, bàya... a lo mejor, ánit)z aldírez pues é, ez zégon ez eré, èznerík, eta... ta xaltzékorík ez zégon tamp-, eznérik, órduan, दें)boa góitan, ¡bien!... etzén er-eròsten éz ere, dénbra gáitan... éznerik.
 - *eta bei-eznearekin zer egiten zinien?*
- Ah, pues...xálak gizén!... erdí)zzen zrelarík pues... xálek⁹⁰.
 - *xalendako?*

⁸⁷ Azkue: **Binata** (Sc), vinillo que se obtiene mezclando agua con el residuo de la uva ya estrujada en el lagar, *piquette qui s'obtient en mêlant de l'eau au marc de raisin déjà pressuré* (?). Galdera-ikurra Azkuerena berarena da.

⁸⁸ 'Ogi' da hori, noski, Zaraitzun ohikoa ez den arren; Larraungo Madotzen eta Arakilgo Urri)tzolan, dena den, hitz hori bildu genuen aspald)z; mugaturik, *óbi* eman ziguten aurrenekoan eta *óbiyé* bestean.

⁸⁹ Azkue: **Eznegin** (R-uzt), vaca muy lechosa, *vache bonne laitière*. Zaraitzuar hitza ere bada, antza denez.

⁹⁰ 'xalak' hobeki legoke, gure ustez; subjektua nominatiboan, alegia.

- Xàlendakó! ta géro... gínuelarík, ezné zegolarík, géro desayúnotakó... gu-retáko ere báí, baia, bàia yá, yá óri ubérak (?), kóri... izáten ginduelári, baia ez zégolarík, ez zégolarík deseiúnantzéko, hála! bába patàkarékin, purèrekín? hála! lísto.

- *eta edateko, ur?*

- Èstatekó (!) ur. ¡Amigo, jé! pues báí; kònke kála.

- *eta bazkaltzeko, denbora kartan, zer xaten zen?*

- Aaah! pues ségun: negúan, yá izáten báitzen... àza-repóllo, àza-repóllo... alùbiarékin... alùbiarékin, patàkarékin... eta géro, iíltsen ginuen eré... àunz bát, àunz bát eta... ardí bat, ta kála; artxárki, deitzén ginuen. Kúra íl, eta... gátz éman; gatz emán eta... gatz emán eta keró (sic), kurá... kúra txúkatzen ginuen, sùkaldétan? xukàten (sic) ginuén, kònke... kaètárik, txu-, ya txúku zaudelarík, artxérki (sic) ebíltzen baigúnen, hála! puzká bat, puzká bat... kaítaz; eltxànöan sártu, azékin ta patàkarékin ta hála! kúra egòzten báizen... patàkarékin ta azékin, hála! kúra... kúra xatéko.

- *ederra, e?*

- Kúra raziònetáko; ah! kóri... izáen-ten gínuen ánitz ere, étxe guziétan... izáten zén kóitarik. Bai... ètxe guziétan izáten zen.

- *eta zure aurzutuan, arratsaldez, egiten zen meriendarik?*

- Aaah!... eh! mèriendá? buuuh...

- *aur-denboran bai, aur-denboran...*

- Aur-dénbran? ogí-puzká bat; txokólate... bàlin bázen, píxka batekín... te halá!

- *bazen orduan txokolate? xaten zen xa orduan?*

- Ya! txokólatiá... ordúan gastàtzen zén... txokólaté, txokólaté áski gastàtzen zén, txòkolaté.

- *gaztarik ere bai?*

- Gaztá? baah! zérbait baia... bàia gútxi! ta gútxi... Ta gúk, bàiginuén... àr-di baigínuen, berdrégun⁹¹... eo kála, pues yá... primaberán, xa... axúriak yá géntzearekín, xáusten gintzán ta zómait gatzá egíten ginuén; baia... bah! gútxi... gútxi. Kóri, gázta egitekó... kan, Rónkalian; ordúan bai, egíten zién baia, Záítzu balían (sic) ez, étzen egittén. Kláro, zérbait, baia gútxi... bàia gútxi egíten ginuen.

- *eta abaltzeko?*

- Abaltzéko? abaltzéko áza, áza patàkarekín, eta yá... yá néguan, txerriák... iléz geroztík? hála! txulá edo... edo tortílla, edo... edo sardína, sardína górrí kaitárik, 'carabinero' déitzen bàiginuen... (barrez). Orái ere báda saltzéko aitarík! ník Iruñian, e... ùrte kuétarík ya, ikúsi dut, káitarik también.

- *nola edo non egoten dira? kaja borobil batzuetan egoten dira?*

- Kája redóndo bat, bai...

- *koiek sardintzarrak dira, ez dea?*

- Oooh! a, baia... éta! ení gustàtzen, gustàtzen záida, bai, baia, bàia gáxto dra, gáxto drá kóyek ere.

- *fuerte dira?*

- Gáxto; báea... ordúan etzén ellegátzen sardína... sardína freskórik kára⁹², yeeh!

- *kaja redondotakoak, ezta?*

⁹¹ 'berrehun' da hori, jakina, zaraitzueraz, ohiki, 'berregun' aditzen bada ere.

⁹² Orontzera, alegia, pasadizu hau Iruñea ondoko Mendillorin kontatu baitzigun.

- Kája redóndo koitárik.

- *txortaxko bat ardo edateko onik dira...*

- ¡Hombre! bai, erát-, eráten ginuén, trágoxko baná... ahora, negúrtuz, e? también, kóri? ére; negúrtzen gínduen, bai.

- *eta 'carabinero' deitzen zakoen, e?*

- Bai! xardínak, 'carabinero' sardína (barrez), bai. Baëa dènbra áviz dú, ez-paitáö... xàn koitárik, uuh!... dènba ávitz!

Eguberritako ospakizunak (Severo Azkoiti, 1995)

- *ikasi zinuen dotrinara uskaraz?*

- E? uskáráz ez.

- *eta kantu zenbait?*

- Kántu zérbait uskáráz? búá! ya, kuási... aátz, átzen zaidá, bai; ta Nát-, Natíbitátetan, gáu... gáu... ónian; kantátzen ginuén... èskolála fàten gintzán guziék... gábaz, arrosáriotík, élkí ta hála! limósna bíltzra; gàu kartáko, eta... birámon egúnialako. Gau kártan, guziék, xàten gínuen... tortílla, tortílla gutxí (...) ginuén, ta... a lo mejor, anítz etxétan yá txérriak ílzen báitzren... txixtórra, ta kála xàten ginuén! géro birámonián, bazkári bat ere egíttén ginuén, eh! ta kóntent; ta ordúan kantátzen ginuén, Egúberriá: 'Egubérri, Egubérri, gau⁹³ dèla Éguberríá; gùzien Jáuna sòrtu éta, dugunáren legriá (sic); Orientétik Orientíála, izarráren argiá; ìzarr ártan señalé, erdi dèla Mariá; Mària txímin ozer (?) éta, Jòse txatárren bero(t)zén; Jòse txatárren beròtzen (?) éta, Jèsukristóren... ay! (azken zatia ahazturik, nonbait). Erdènen dúgu erdenén⁹⁴, gùzien Jáuna Belenén; Belenéko iriá, ìri gùzien xaldíá⁹⁵; an sortúrik emen dágo, gùzien Sálbazaleá; elizán da librudú (sic), liburu bezámat aingirú; ètse kóntan bai ardú, etxákin zomaná; xakitéko zomaná, idaukíxu xórta bána'. Bai... bàea ezái-... ezáida eré óngi-ongi, e? Óri kantátzen ginuén!...

- *musika korrekín? orduan kasik rezitaturik...*

- Bai, bai, músíka kórrekín; bàya... baya fálta... baia eztút óngiz (sic) errángu (?), fálta... fálta dá.

Hau esanik gabon-kanta errepikatu zuen Severok, modu berean egin ez bazuen ere. Neurri zehatzik gabeko koplak dira eta, Espartzan bildu ditugun hauen irudikoetan oinarrituz batzuk gaizki osaturik daudela uste dugun arren, jarraian ikusteko era errazean aurkezten ditugu:

1. Egubérri, Egubérri gau dèla Éguberríá gùzien Jáuna sòrtu éta dugunáren legriá.	2. Orientétik Orientíála izarráren argiá ìzarr ártan señalé erdi dèla Mariá.

⁹³ 'gaur'–gazt. 'esta noche'– izan daiteke hori, Espartzan 'kau' –éta– bildu baldin badugu ere.

⁹⁴ 'Erdelen dugu erdelen' aditzen ote den gaude, geroago, birritan orobat, 'erdenen' esango zuen arren. Kantu hau ezagutzen ere zuen Pedro Penari, ordea, 'erdenen' gabe, 'atzemanen' bildu genion.

⁹⁵ Akats nabarmena, Espartzan 'andía' bildurik baikaude. Berehala idatziko ditugun bertsoetan azken hitz hau erabiliko dugu.

3. Mària txímin⁹⁶ èrzen⁹⁷ éta Jòse txatárren⁹⁸ berótzten erdènen dúgu erdenén gùzien Jáuna Belenén. 4. Belenéko iriá ìri gùzien andiá an sortúrik emen dágo gùzien Sálbazaleá.	5. Elizán da liburú lib(u)ru bezámat aingirú ètse kontáko nàusi-xokándriak pàradizúren aingirú. 6. Baratzéan belarr ón gàbak éman làur orón àdios-àdios jénde ónoak (sic) Jàinkokoak (sic) dáuziela gaón.

- Órai elki da! Oróntzen, óri kantátzen ginuén, Espárzan, ya... yá diferé-
ntiágo; Otsági yá... yá diferéntiágo ére, kántatzen zen... bai.

- *eta berzerik bazen? berze kanturik?*

- Bérze kantúrik ez, Natíbitaté... gábian. Ah! eta orái bezála, úrte, úrte ánitzen
badúla, e... uxkaldun bát ere báí, èldu zén... an, Oróntzera; ta enékin, iguál
nòla órai? iguál-iguál xardòki... iguál xardòki nékon, e? ta, káu ere báí, kantá-
tu nekon, bai, bérze... ène kínto bátekin; bueno, kintóa ez, zé zégon étxen,
emáztia? zégon etxen; kònke... órduan, egón gintzán tam(i)én... ère ráto bat.

- *etxetara faten zintzaen limosna biltzera?*

- Bai, bai... pues etxéz etxé, ètxe guziéta faten gíntzan; pues emáten zién,
pues... alúbia, azukáre, kafé, txixtór (...), arróltze... ta géro... artxárki, kó-
ri... e... biltzen baigúnen, ezuénak xérria íl pues artxárki ere báí, bíramoné-
ko... óitan e... egíten gínuen, pues yá, bazkária... étse, etsé batián egíten
gínuen kóri guziá... egít(t)en gínuen.

- *noren etxean?*

- Ah, pues... ordúan, zér bat, biúda bat, bazégon Oróntzen, zérean... surtí-
dore ayén... paré-párëan; ordúan deátzen zén... Maxíminórna (sic); Maxí-
mina, biúda bat zén... Maxímina. Kan, kán egíten ginue: bàzkariá... abária
ta bazkária ta hála! géro yá Maxímina kúra yá... yá íl zén... bai.

- *taberna zuen?*

- Eh! etzuén tabernárik órduan; eeh! órduan táberna batzúk, táberna batzúk
zrén... bai, sáltzen zéna árdo, éz yaokorík; géro, kláro, géro yá... pues dèn-
bra kaítan yá bazén, muxiálako... xuntátzen zrén làur edo bórz... gízgon edo
ségun, hála! édan... pintá bat edo bída árdo, t'hála! esér pirípi-pirípi ta há-
la! (barrez) bai... Kónke kála!

- *egíten zen ollar-meza?*

- Nòla ollár? ah! bai, ollár-mezára báí, urtióro... izáten zen, ollár-méza.

- *jende anitz faten zen?*

- Bai, bai, fáten zen, bai, fáten zen.

- *Natibitate-gaban zer abari egíten zen, zerbait espezial?*

- Ah, bai!... yá pues... àbariá, abariá ónik... besúgo, bàlin bázen... bàlin ba-
zén besúgo ta... zerbáit, géro... turrónak, kafé... ta kalá...

- *konpota ere bai?*

⁹⁶ Azkuek, ustez kasu honetarako, honela dio: Tximu: 1º (BN-s), faja de niños, *langes des enfants*.

⁹⁷ 2003ko ikustaldian Ino Anduezak 'edatzen' eman zuen kantuz –duela hamabi bat urte Espar-
tzan ere bildu genuena–, *erzen* bitxi horren ordez.

⁹⁸ Azkue: Txatar, 3º (BN-s), pañal, *lange*. "(...) Maria txatarren berotzen, Jose tximuen edatzen :
(...) María en calentar los pañales, José en extender la faja (villancico popular) : (...) Marie à réchauffer
les langes, Joseph à étendre la ceinture (noël populaire)".

- Ba, ere báí egiten zen, bai; ere báí egiten zen; géro... òllar-mezára, ta... òllar-mezára... kàntatzéko, fàten gíntzan índarrékin! abáldu ondoreán óngi, pues... hála! Ah! eta gáu kártan yá... ya, gu... yá gíntzalarík yá, yá eskólara yá igárerik eta kóntu? ez génuen lo egíten!... òllar-mezárik hála! tabernála... bíramónian... bíramónian e... méza ere izàten zén? bai, góizéan beríala, hála! mezá eán (?) berriz; bai...

- *orduan, gau kartan abaltzeko besugo...*

- Bai, besúgo izàten gínuen, bai.

- *eta asteko? 'cardo' edo?*

- Ah!... kárdo bàlimazén...

- *edo 'coliflor' edo? zer zen kostunbrea?*

- Eeh! bueno, baia ordúan ere kárdo, kárdöa... gútxikin izàe'gáitzen (?), éze-gon ya kàrdorik é, dènbra káitan... étzégon.

- *eta 'coliflor'ari nola erraten zaio?*

- Aaah! kóri... koliflóra, áza-repóllo.

- *ez zen xaten denbora kartan?*

- Ah, pues e... égun kartán abáltzekó, éztakit, óngi paia (sic) xàten ginuénez koitárik.

- *eta asteko?*

- (gaizki ulertua) Ah! ártsekó, besúgo...

- *ez, ez; asteko, 'para empezar'*

- Aah! artzéko, artzéko... gáuza gúttiak, gútxikin gíntzalarík ordúan yá...

- *aza-repollorik ez?*

- Eeez! órduan a lo mejor pues, sópa bát, éginik... zérbait gáuzaz edo kalá, xàten ginuén, bai.

- *eta len erran duzun artxarkia, zer da?*

- Ar-, artxárki pues... kóri, tal como... áunz bat íl? eta... arágia, kajón batián eséri, gátzekin; ta... etxóki... ámar, améka edo amábi égun, gatzá ar tzán óngi; ta gátzak... ártzen duèlàrik óngi, kóri... garbítzen dá úrez; òngi-óngia garbitzén da, eta... ordúan sukáldëak, baitzrén... de campana, sú... lúrrian, esértzen báitzien egúrrak lúze, pues... keárekín ta kóntu, txukàtzen zrén kóyek.

Ta... irái-, iráuten zién... txukátu ondorián óngi? iguál iráuten zién... urté bat! kláro, ùrte bátez... etzién irautén zèren⁹⁹ xàten baiginuen á(n), len, verdad? klaró! baia... ooh! ta kóri, kóri xukàtu ondórian, ázpia... txuletáka égin, eta... eta plántxan: exéri gáñan? ta dá... da ónik kóri ere, ooh! da... ónik da! kóri, oh!... artxárkia!

Eta, artxárkia, xàten ginuén aníz también, ére... ya... néguan ta yá, primabéran; eh! primabéran ere yá... yá guardàtzen ginuén primabéran ere báí. Ah, ázak! bueno, yá ázak... néguan, kórif-, kòriflorá; kán sàrtzen ginuén pùzka bát... hála! ràzionetáko! Eta karékin gísoak también, gísóa ere báí, eta... kó-

⁹⁹ Aditzaren aurretik 'zeren' juntagailua erabili zuten inoiz Pedrok eta Severok, azken honek gainera, oraingo kasu honetan, ohiko *bait-* kausa-menderagailua erantsi zuela. Orontzeko dotrian, gai honi beroni garraizkiola, 'zeren' eta 'zerengatik' aurkitzen ditugu kasu hauetarako; hona adibide batzuk: *ceren baita infinitoqui ona, ceren eguinbaitut becatu gravequi, eta ceren gure becatuac drela medio galdú baitugu ceruco gloriara, alde batetik, eta ceregatic (sic) curac izanen baitra consolatric, cerengatic ez-paitra justiczacoac, eta cerengatic baititu zazpi peticio caritatean fundatric*, bestetik.

ri... da... góxo aniz da, gustátzen zaiolári, e? anítzi ez záio gustátzen baia, baia gúri bai, kori dá... ónik.

- *'txukatu' zer da? secar?*

- Ah! txukátu? secar...

- *ez dea erraten 'idortu'?*

- Eh! gú-gúk txukátu, déitzen ginuen.

- *eta 'umerrí' elea izauntzen duzu?*

- Ez, eztút aítu éle korí.

- *eta 'dejar' nola erraten duzie: utzi edo eutzi?*

- ¿Dejar?... éutzak!

Inoizko jazkeraz zerbait (Severo Azkoiti, 1995)

- *Eaurtan neska gaztek egiten dien dantza, 'axuri beltza', aditu duzu?*

- Ez! Èaurtán... kantatzén?¹⁰⁰

- *bai, eta badie festetako traje bat, anitz polit...*

- Ah! kásoik yá... ah! májoa dá, Záitzu bálleko trájëa dá... májõa; kóri... eh! gúk baginuén... trájia, bàia... beh! yá... bide gáxto ermán du, bide gáxto ermán du.

- *bai? bazinien? gizonena nolako, nola zen?*

- Ah! gizónen trájëa? Rongàrikõá... zén majõágo, ederrágo.

- *bai baina, Zaraitzukoá?*

- Eeh! parecido, bàya... ah, pues, kalzóixko batzúk kònarartió... ené aita'ré, fuàten zén, Záitzuko... kálzonekín, kémen... zér ba(t)zúk, gàltza batzúk... kònarártio, géro kébendik goit(t)í... pantalónéxko batzúk, géro txàketará, txàlekõá, somb-, txàpelará... hála! bai.

- *txaketara zer koloreko?*

- Ah! txàketará por un regular... beltz, por un regular beltz.

- *kori kasaturik zeudenak edo kasatu gabeak?*

- Aaah! éne aíták, kasátuá eta kasátrik, íl ártio; emáten zén kórrekin.

- *bazen txaketa gorririk gaztendako?*

- Bai, bai, kála, górríxka; ah! Oróntzen ník enuén... ník enuén izáundu korí, ezén ermatén Orontzén. Otságin, zérbait, a lo mejor, e-Oróntzen ez.

- *eta zapatak¹⁰¹, nolakoak?*

- Zapatak? pues... góra (orkatilaraino), góra, kála... kònerarártio¹⁰² zapéta batzuk.

- *zapeta erraten da? Errongarin erraten zien 'oski'...*

- Eh, pues... zapétak; bueno, zapétak.

- *ezpartinak ez...*

- Ezpartíñak? ezpartíñak... pues, telá, áu bezalá! géo, apaléko aldía, kàñamó; dènbra kaitán... ezégon gómarik dènbra kaitán!...

- *eta dantzatzeko?*

- Oh! ordún bazién, zìnta batzu éh! éne áitak éré... (e)màten zínuen bá, ke-ke-mén, kañámózk... zòla bát, géro... presílla batzuk, kében sosirík, òlakuán, kàu gùzia sénti... ta gérríán, zìnta bátzuk, zìntaz egínik... hála! e? guáte(a)n tziren.

¹⁰⁰ *Kantatzín* antzeko zerbait aditzen ote den gaude.

¹⁰¹ Severok, hasieran, guk erabilitako hitza errepikatu bazuen ere, ondoren 'zapeta' gisako aldaera ezaguna erabili zuen.

¹⁰² Lehenxeagoko esaldi batean Severok erabili 'konarartio' hitza nahikoa eta agian gehiegizkoa ere badela iruditzen zaigu.

BIBLIOGRAFIA

- ALZOLA GEREDIAGA, N., “Una carta de D. Pedro José Samper, Vicario de Jaurrieta, dirigida al Príncipe Luis Luciano Bonaparte”, *Príncipe de Viana*, 19, 72-73, Iruñea, 1958.
- ARANA, A., *Zaraitzuko Hiztegia*, Nafarroako Gobernua eta Hiria Liburuak, 2001.
- ARTOLA, K., “Zaraitzua aztertzeako ekarpen berriak” (1, 2, 3, 4, 5 eta 6), *FLV*, 91, 92, 93, 94, 95 eta 96, 2002-4.
- AZKUE, R. M. de, *Diccionario vasco-español-francés* (repr. facsímil), Edit. La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao, 1969.
- IRIBARREN, J. M., *Vocabulario navarro* (nueva edición preparada y ampliada por Ricardo Ollaquindia), Institución Príncipe de Viana, Iruñea, 1984.

ESKUIZKRIBUAK

ITZALLE (IZAL), 1727:

Doctrina Uscaras Dn Benito Gil escrituric ver governuarendaco. Yzallen Avenduaren amalaurgarrenean, urte mila zazpitan eun eta ogei eta zazpitan. Bonaparte printzearen testamentariako eskuizkribua, Nafarroako Diputazioaren Artxibo Orokorrean

IGARI (IGAL), ??:

Lengua euskara, nº 10 Catecismo en bascuence, dialecto vulgar de Igal. Iruñeko Artxiboan aspaldi fotokopiatuorri orrietan ez dugu bestelako erreferentziarik ikusten. Bonaparte printzearen testamentariako eskuizkribua, Nafarroako Diputazioaren Artxibo Orokorrean.

ORONTZE (ORONZ), 1857:

Lehenengo orrialdean zera irakur daiteke:

Abrégé de la Doctrine Chrétienne en le Dialecte Basque qu’ont parle dans le Val de Salazar Province de Navarre (Espagne), eta particulièrement dans le Village de Oronz du même Val, présentée en cadeau a Monséigneur le Prince Imperial de France Lucien Bonaparte, dans la Ville de Ochagavia. Le 6 Novembre de 1857. Bonaparte printzearen testamentariako eskuizkribua, Nafarroako Diputazioaren Artxibo Orokorrean.

LABURPENA

Zaraitzuko euskararen azterketarekin jarraituz, oraingo saio honetan duela zenbait urte Orontze herriko bi laguni bildu genizkion datu batzuk, esaldiak eta ahozko testuak bereziki, hona ekartzen saiatu gara. Herri honetan bildu genuen informazioa, Ezkarozen eskuraturikoarekin gertatu zitzaigun bezala, inguruko beste batzuetan jasotakoa baino urriagoa izatean, saio bakar batean ematen dugu. Testuotan, besteak beste, duela mende erdi inguru desagerturiko almadien mugimenduekiko aipamenak agertzen dira eta baita agertuko ere, zehaztasun handiagoz gainera almadiaren beraren zehaztapenari dagokionez, Espartzako euskarari eskainiko dizkiogun saioetako batean. Zaraitzuko euskara, laburpen hauetan esan ohi dugun moduan, Louis-Lucien Bonaparte printze euskaltzaleak egindako mapa zoragarrian ekialdeko behe-nafarreraren esparruan kokaturik agertzen da, horretarako arrazoi nagusienetarik bat, antza, errespetuzko alokutibotasunaren erabilera izaki, ekialdeko euskalkien ezaugarri.

RESUMEN

Continuando con nuestras consideraciones sobre el euskara salacenco, en esta nueva entrega presentamos datos –frases y relatos orales mayormente– recogidos hace algunos años a dos informadores de la villa de Oronz. Al ser estos datos, al igual que los recogidos en Escároz, más escasos que los de otros pueblos vecinos, los publicamos en una sola entrega. Entre los relatos recogidos figura el relacionado con el transporte fluvial de la madera, modo de trabajo

al que, aunque desaparecido hace aproximadamente medio siglo, dedicaremos un nuevo espacio en una de las entregas que dedicaremos al habla de Esparza, donde daremos información bastante pormenorizada de los componentes de la *almadía*, recogida de nuestros informadores. El euskara de Salazar, volvemos a recordar, fue incluido por el vascófilo príncipe Luis-Loucién Bonaparte, en su meritisimo mapa, dentro del dialecto bajo-navarro oriental, siendo, al parecer, una de las razones de mayor peso para tal inclusión el empleo en dicho euskara de la alocución respetuosa, común a los dialectos orientales.

RÉSUMÉ

Toujours à propos du basque de Salazar, nous présentons dans ce nouveau tirage, des données –des phrases et des narrations notamment orales– qui nous ont été apportées par deux habitants de la ville d’Oronz. Comme ces données, tout comme celles recueillies à Escaroz, sont moins nombreuses que celles des villages voisins, nous avons décidé de les publier dans un seul tirage. Parmi ces narrations il y en a une sur le transport fluvial du bois, moyen de travail auquel, bien qu’il ait disparu depuis à peu près un demi siècle, nous consacrerons un nouvel espace dans l’un des tirages que nous dédierons au langage d’Esparza, où nous donnerons des explications détaillées sur les composants des trains de bois apportées par nos témoins. La langue basque de la vallée de Salazar a été incluse, rappelons-le, par le studieux de la langue basque, Louis-Lucien Bonaparte, dans sa carte de la langue basque, dans le dialecte de la Basse Navarre orientale, l’une des raisons les plus importantes de cette inclusion dans ladite langue basque, a été semble t’il, l’utilisation de l’allocation respectueuse qui est commune aux dialectes orientaux.

ABSTRACT

Continuing with this study of the Basque spoken in the Valley of Salazar, this new instalment contains material –oral phrases and accounts for the most part– collected a few years ago from two sources from the village of Oronz. The material is to be published in one single instalment, it being, as was the case with Escaroz, of a lesser scale than the material collected from other neighbouring villages. The accounts collected include reference to the transportation of timber by river, a method of work to which, although it fell into disuse about half a century ago, more space shall be devoted in one of the instalments centring on the speech of Esparza, in which more detailed information concerning the components of the “*almadía*” (the name given to the local system of transportation of timber by river) supplied by our sources shall be presented. The Basque language from Salazar, it should be remembered, was included within the Eastern “Basse Navarre” (Lower Navarran) dialect by the scholar of Basque, Prince Louis-Lucien Bonaparte in his commendable map. One of the main reasons for such a decision was, it would appear, the use in this version of the language of the respectful speech forms common to Eastern dialects.